

HRVATSKI PLANINAR

ISSN 0354-0650

GODIŠTE 114

ČASOPIS HRVATSKOGA
PLANINARSKOG SAVEZA
izlazi od 1898. godine

10

LISTOPAD
2022

HRVATSKI PLANINAR

ČASOPIS HRVATSKOGA PLANINARSKOG SAVEZA

»Hrvatski planinar« časopis je Hrvatskoga planinarskog saveza. Prvi je broj izao 1. lipnja 1898. Od 1910. do 1913. tiskao se kao podlistak naziva »Planinarski list« u časopisu »Vljenac«. Od 1915. do 1921. i od 1945. do 1948. časopis nije izlazio, a od 1949. do 1991. godine izlazio je pod imenom »Naše planine«. Časopis izlazi u jedanaest brojeva godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj).

Nakladnik

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22, 10000 Zagreb
www.hps.hr
OIB 77156514497

Preplata i informacije

Ured HPS-a
tel. 01/48-23-624
tel. 01/48-24-142
uredhps@hps.hr

Uredništvo

Adresa elektroničke pošte
za zaprimanje članaka,
vijesti i ilustracija:
hrvatski.planinar@hps.hr

Tisk

Kerschoffset d.o.o.,
Ježdovec

ISSN 0354-0650

Glavni i odgovorni urednik

Alan Čaplar
alan.caplar@hps.hr

Urednički odbor

Darko Berljak
Goran Gabrić
prof. dr. Darko Grundler
Damir Janton
Ivan Hapač
Faruk Islamović
Krunoslav Milas
Radovan Milčić
prof. dr. Željko Poljak
Robert Smolec
Damir Šantek
Klara Jasna Žagar

Lektura i korektura

Željko Poljak
Robert Smolec
Radovan Milčić
Goran Gabrić

Bibliografija

Stari brojevi časopisa u PDF formatu i bibliografski pretraživač sadržaja svih dosad izdanih brojeva dostupni su na web stranici HPS-a www.hps.hr

Suradnja u časopisu

Časopis objavljuje sve vrste članaka i vijesti zanimljivih za planinare. Prednost imaju prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim izborom ilustracija. Slike se mogu slati elektroničkom poštom ili putem web-servisa za velike datoteke. Slike treba slati u originalnoj veličini (bez smanjivanja), ne unutar Word dokumenata. Uredništvo zadržava pravo redakture, lekture i korekture tekstova. Stavovi i mišljenja suradnika iznesena u časopisu nisu nužno stajališta Hrvatskoga planinarskog saveza.

Preplata

Godišnja preplata za Hrvatsku
iznosi **150 kuna**. Preplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskoga planinarskog saveza HR4123600001101495742, pri čemu na uplatnici ili u obrascu za plaćanje putem interneta, u rubrici »Poslovni poziv na broj«, treba biti upisan Vaš preplatnički broj.

Godišnja preplata za inozemstvo

iznosi 35 eura, a uplaćuje se na račun BIC ZABA-HR2X 25731-3253236, također uz poziv na preplatnički broj.

Cijena pojedinačnog primjerka je 15 kuna (+ poštarnina).

Vaš preplatnički broj otisnut je uz Vašu adresu na listiću za slanje časopisa. Nakon uplate i evidentiranja u HPS-u, na tom listiću možete vidjeti naznaku o obavljenoj uplati.

Kako se preplatiti

Zainteresirani za preplatu na časopis trebaju se telefonom, elektroničkom poštom ili putem web obrasca javiti u Ured Hrvatskoga planinarskog saveza (uredhps@hps.hr, 01/48-23-624, 01/48-24-142).

Časopis se distribuira poštom, na osobnu adresu preplatnika.

Godišnja preplata se odnosi na kalendarsku godinu, pa novi preplatnik nakon uplate dobiva sve brojeve tiskane u tekućoj godini. Preplata se automatski produžuje na sljedeću godinu, do opoziva. S prvim se brojem u novoj godini preplatnicima fizičkim osobama šalje uplatnica za preplatu, a preplatnicima pravnim osobama računi.

420 Mosoraši na Gran Paradisu

429 Saga o jednom (vršnom) kamenu

432 Milkovića stan, nekad i danas

447 Brdo Lenik

Sadržaj

Članci

420 Mosoraši na Gran Paradisu

Denis Vranješ

424 Bistar dan na Castoru

Tomislav Gračan

429 Saga o jednom (vršnom) kamenu

Vanja Radovanović

432 Milkovića stan, nekad i danas

dr. Raul Horvat

444 Jedinstvena i neponovljiva Dinara

Snježana Plazonja

447 Brdo Lenik

Damir Šantek

450 Izlet na Japicu i Cesargrad koji ćemo pamtitи

Željko Brdal

453 Šetnja među oblacima

Snježana Plazonja

Rubrike

455 Planinarska faleristika:

Značke planinarskih društava iz Dalmatinske zagore (Vjekoslav Kramberger)

458 Speleologija: Speleološka ekspedicija »Srednji Velebit 2022«, Međunarodna ekspedicija Nedam 2022., U Francuskoj održan 18.

Svjetski međunarodni speleološki kongres

Tema broja

Usponi u Alpama

Naslovnica

Brdo Martinščak u blizini Karlovca u jesensko predvečerje, foto: Alan Čaplar

462 Vijesti: 25.

Dani planinara Herceg-Bosne, 23. Memorijalni skup planinara »Ivana Plazonić«, Novosti na Interaktivnoj planinarskoj karti Hrvatske

465 Kalendar akcija

466 Planinarska enigmatika

Mosoraši na Gran Paradisu

Denis Vranješ, Split

Dok iz zvučnika dopiru Mišin glas i stih »Neka tiha bol u srcu mom...«, pred očima mi se izmjenjuju monotone vizure sjeverne Italije. Prije gotovo četiri sata Sanji sam poslao poruku kako sam 150 km od grada u koji se prije trideset i više godina išlo po »rebe« i sve bliži povratku u Split, a sad mi do Trsta treba još 220 km. Ne, nismo pogriješili put – Tei se pred Vicenzom pokvario automobil. Ugasio se u vožnji i više ga ne mogu pokrenuti. Vučna služba već je na putu prema njima.

Uspon u navezu

DENIS VRANJEŠ

Zastajemo na prvom odmorištu i čekamo povratnu informaciju, a za to vrijeme koristimo prigodu za trošenje uvijek pretjeranih zaliha hrane koje nosimo sa sobom u planine. U međuvremenu Vlado provjerava ima li možda na aerodromu u Veneciji neki rent-a-car koji bi trebalo vratiti u Hrvatsku.

I doista! Jedan je automobil ostavljen u Veneciji i trebalo bi ga vratiti u Rijeku. Savršeno! Za to vrijeme, dok vučna služba vozi Tein automobil prema servisu, sudbina ih nanese točno pored njezine tvrtke. Ondje su ostavili vozilo jer im djelatnik vučne službe sa svojom dijagnozom fatalnoga kvara na motoru ne zvuči uvjerljivo. Već je dogovorila i prijevoz svojega automobila natrag u Split. La vita e bella! Mišo vjerojatno i dalje pjeva, ali više ga ne čujem. Vjetar mi s druge strane prozora šapuće: »vapšuvarivari, vapšuvarivari...«

Na završnu vježbu više planinarske škole HPD-a Mosor, pod radnim nazivom »Kretanje ledenjacima«, zaputili smo se prije pet dana u ranim jutarnjim satima, šestoga srpnja. Pred nama je gotovo 1200 kilometara vožnje do pokrajine Valle d'Aosta na samom sjeverozapadu Italije, uklještene između Francuske, Švicarske i još jedne talijanske pokrajine – Pijemonta. Sve to navodi na zaključak kako je u pitanju pravi planinarski raj, s mnogim izazovnim vrhovima, u što sam se imao prilike uvjeriti više puta u posljednjih četrnaest godina. Ovaj sam put sa sobom poveo polaznike Škole na Gran Paradiso u Grajskim Alpama. S visinom od 4061 metra, to je najviši talijanski vrh koji stanovnici »Čizme« ne dijele ni s jednom od susjednih zemalja. Osim Gran Paradisa, cilj nam je i uspon na Breithorn (4164 m) u masivu Monte Rose. Potonji je jedan od brojnih alpskih četiritisućnjaka preko kojih je u davnim vremenima povučena granica, u ovom

Vršni greben Gran Paradisa

slučaju sa zemljom najbolje čokolade i skupocjennih satova.

Mirela juri autocestom prema Kastvu, gdje se po dogovoru prebacujemo u Vladin automobil i nastavljamo put u srce Alpa. Tonijevo predavanje o ledenjacima očito je ostavilo dojam na sve pa žurimo stići u podnožje Gran Paradisa prije nego što se otopi i posljednji ledenjak u alpskim dolinama. Na prošloj su vježbi, u lipnju ove godine, polaznici imali prvi susret s ledenjakom i spašavanjem u slučaju pada u pukotinu pa su sada spremni sve dosad stećeno znanje i vještine primijeniti na uspješnom usponu na svoj prvi vrh viši od 4000 metara. A nije da su dobili laku zadaću, dapače! Plan je svladati 2100 metara uspona i u jednom se danu uspeti, kako na reklami piše, iz »najvišega kampa u Europi« na vrh Gran Paradisa.

Radoznali recepcionar u kampu u Pontu postavlja prvoj pristigloj posadi pitanje što sutra planiraju, na što mu oni odgovaraju da se namjeravaju u jednom danu popeti na vrh i spustiti. Na to – iz prepričavanja sam stekao jasnu sliku – sad već vidno preneraženi recepcionar, uz nemirenim

glasom odgovara: »Don't do this! Don't do this!« Ne zna šokirani Talijan s kakvim gorskim vukovima ima posla!

Budilica zvoni u četiri sata, na noge se navlače čizme skitaljke. Dvanaestero nas kreće u potragu za Velikim Rajem. Na stazi nema puno planinara, tek poneki samotnjak. Nema ni simpatičnih, bucmastih svizaca, po kojima pamtim tu stazu. Očito je da je i njima prerano.

Nacionalni park Gran Paradiso ove godine obilježava prvih sto godina od proglašenja prvim zaštićenim područjem u Italiji. Na zapadu se naslanja na najstariji nacionalni park u Francuskoj – Vanoise, a veže ih zajednička priča o očuvanju posljednjih primjeraka alpskoga kozoroga, kojih je krajem 19. stoljeća bilo preostalo još samo 60-ak. Talijanski kralj i strastveni lovac Vittorio Emanuele II. imao je u masivu Gran Paradisa od 1856. svoje privatno lovište, što je onemogućilo krivolov i istrebljenje alpskoga kozoroga. Strastveni nelovac i novi talijanski kralj Vittorio Emanuele III. prepustio je 1921. očeve privatno lovište državi, koja ga je godinu poslije proglašila prvim nacionalnim parkom. Danas

prostranstvima toga parka dostojanstveno kroči gotovo 4000 jedinki te veličanstvene životinje, simbola Gran Paradisa. Istovremeno je reintroduciran i u ostale dijelove Alpa pa nas često obraduju u liticama Julijskih Alpa. Barem u onim trenucima kad razigrani ne ruše kamenje pod svojim papcima.

Žarke zrake sunca pale nazubljene vrhove s druge strane doline, koja još uvijek spava pod velom tmine. Proći će još sati dok ne živne kamp u Pontu, a mi smo se već zagrijali pa svlačimo sa sebe svaki suvišan rukav. Mišićima godi hladnoća.

Putom zastajemo pored planinarskog doma »Vittorio Emanuele II«, nalik na svemirski brod koji se spustio u kameni bespuće Alpe i sada čeka meštare iz nekoga dalekog sazviježđa da poprave kvar kako bi brod nastavio svoje putovanje svemirskim prostranstvima. Iz »broda« izlaze teško natovareni vojnici u maskirnim odorama i, zamišljaju, odlaze u istraživanje nepoznatog planeta. Sada nam se naši ruksaci, dok se kotrljamo kroz kameniti labirint iza planinarskog doma, više ne čine tako teškima.

Pod teretom sunčevih zraka dio snježne padine na Ciarforonu neće dočekati naš povratak do doma. Sunce je posljednjih desetljeća najjači faktor u preobrazbi alpskoga krajolika. Ledenjak se drastično povukao od moga prvog posjeta Gran Paradisu. U posljednjih 120 godina nestalo je čak 65 % ledenjaka Gran Paradiso, a dodatno zabrinjavaju rezultati studije iz 2015., koja je pokazala kako bi ledenjaci zbog ubrzanog topljenja na prostoru parka mogli nestati u sljedećih 20 do 30 godina. A otad je prošlo već sedam godina.

Uspješno svladavamo sve prepreke, kao što je nestabilno kamenje na »stazi«, i jedva čekamo da zakoračimo na ledenjak. S derezama na cipelama i cepinom u rukama, privezani užetima u naveze, snažno krećemo na Schiena d'Asino. Snažno, ali sigurno. Svaki novi korak treba dobro odmjeriti, a i tijelu dopustiti da se prilagodi na nedostatak kisika. Još smo jučer bili na razini mora, a sad smo već na visini na kojoj je 25 – 30 % manje kisika. U takvim je trenucima bitno postupno dobivati na visini, kako bi se izbjegla opasnost

Stijene nadomak vrha

DENIS VRAJNEŠ

Kip Majke Božje na vrhu

od visinske bolesti. Odmah se prisjetim događaja prije gotovo četraest godina, kad sam za svoje prijatelje mosoraše organizirao uspon na Gran Paradiso. Upravo je na tome mjestu visinska bolest onemogućila Marijani i Robiju da nastave uspon prema vrhu. Njihovu sam dijagnozu poslije ispravnije postavio kao visinsku ljubav. Nakon Gran Paradisa i gradom su hodali u navezu, a poslije su dobili još dvije predivne članice svoga životnog naveza – Leonu i Tonku. To mi je jedna od najdražih anegdota u više od tri desetljeća mogu druženja s planinama.

Mostovi preko širokih ledenjačkih pukotina u ovo su doba dana još uvijek dovoljno čvrsti da bez teškoća prijeđemo na drugu stranu. Uže pukotine preskaćemo osigurani užetom i cepinom pripremljenim za samozaustavljanje. Pod našim su nogama procjepi duboki više desetaka metara pa usprkos tome što smo navezani užetom, nije ni najmanje ugodno upasti u pukotinu u kojoj je temperatura znatno niža od one na površini ledenjaka.

Prelazimo i završnu, rubnu pukotinu ledenjaka, pa nas od vrha s kojeg nas promatra blještav kip Djevice Marije dijeli samo uspon preko kamenih blokova koji su poput lego kockica naslagani na leđa ledenjaka. Sam izlazak na vrh,

tih posljednjih nekoliko metara uspinjanja po kamenim gromadama, malo je zahtjevниji od dosad prijeđenog puta. Ipak, uska polica nije nesavladiva prepreka. Nema ni gužve, pa u miru postavljamo gelender koji će nam pružiti dodatnu sigurnost. Na tim visinama oprez mora biti veći sa svakim novim korakom jer svaka pogreška lako može postati fatalna. Kako neka mudra glava jednom davno reče: »Oprez je majka sigurnosti«. Stoga i na vrh izlazimo u navezima. Kamena ploča pod Gospinim kipom premala je da na nju istovremeno svi stanemo radi zajedničke fotografije, ali najljepše uspomene ionako nosimo u sebi.

Za to je vrijeme greben Gran Paradisa potonuo u more oblaka. Snovi su ispunjeni. Naši su »školarci« ispenjali svoj prvi vrh viši od 4000 metara, svjesni da ih sad očekuje teži dio svakog uspona. Silazak u dolinu, umornih nogu, na suncem omekšanom ledu, zahtijeva dodatan oprez. A da to ne bi bila i jedina poteškoća, u međuvremenu su ledenjaci otpustili velike količine vode, koja se u slapovima slijeva niza sada skliske kamene stube. Do konačnog povratka treba tvrdoglavu ostati oprezan.

I kao puno puta dosad, na silasku s vrha, sasvim razumljivo, dobivam radoznalo pitanje: »Koji ti je najviši/najljepši vrh dosad?« Najviši su mi oni na koje sam izveo i sigurno spustio stotine planinarki i planinara, članova svoga HPD-a Mosor, ali i ne samo njih. Podjednako oni alpsi, kao i oni u Dinarskom gorju. A najljepši su mi svi oni osmijesi, uzdasi oduševljenja i zagrljaji na vrhu, jedina nagrada vodiču. A sve su ostalo samo metri i nijanse.

Mosoraši na vrhu Gran Paradisa

Bistar dan na Castoru

Tomislav Gračan, Zagreb

Nekoliko sam puta imao prilike planinariti po ledenjacima i vrhovima Peninskih Alpa. Na tim pohodima nikad nije bio u planu uspon na vrh Castor. Posljednjih sam godina vidiо brojne slike, videozapise i opise uspona na taj vrh. Uspon na Castor preko zapadno-sjeverozapadnoga grebena slovi za jedan od najljepših u Peninskim Alpama. Bio je to dovoljan razlog da za početak srpnja ove godine u planove konačno stavimo uspon na taj vrh.

Castor je vrh oko čije visine ne postoji suglasje. Zapisi govore da mu je visina između 4223 i 4228 metara. Nalazi se na granici švicarskoga kantona Valaisa i regije Aosta u Italiji. Viši je od vrha blizanca (Zwillinge) poznatoga po imenu Pollux, visokoga 4092 metra.

Bergschrund,
prije izlaska na
zapadni greben

Vrhovi su nazvani po blizancima iz rimske mitologije.

Na put smo krenuli Davor i ja. U veljači ove godine zajedno smo se popeli na Breithorn (4164 m). Tada smo na uspon krenuli iz Zermatta. Najvišom žičarom u Europi podigli smo se na zaran Klein Matterhorn, a zatim nastavili penjući se preko ledenjaka Theodula do vrha toga lijepoga i lako dostupnog četritisućnjaka. S njega smo lijepo vidjeli naš sadašnji cilj, Castor. Penjući se na Breithorn zapazili smo da je i u tom dijelu Alpa, kao i kod nas, zima bila jako suha, s vrlo malo snijega. Domaćini u Zermattu upozorili su nas tada da se pri usponu pazimo ledenjačkih pukotina i preporučili nam da za uspon ne upotrebljavamo turne skije. Po njima

TOMISLAV GRAČAN

TOMISLAV GRČAN

bi u to doba godine na glečeru trebalo biti barem metar snijega više. I zaista, vidjeti ledenjačke pukotine u veljači bilo je veliko iznenađenje. Pitao sam se tada kako će izgledati ljeto na ledenjaku.

Za polazište iz kojeg ćemo krenuti na ovaj, ljetni uspon, izabrali smo mjesto Breuil-Cerviniju, poznato alpsko odmorište u regiji Aosta na sjeverozapadu Italije, uz granicu sa Švicarskom. Breuil-Cervinia jedno je od najviših europskih skijališta. Mjesto se nalazi na visini od 2050 metara, pa je i temperatura od 16 °C, koja nas je dočekala, bila savršena u usporedbi sa zagrebačkom vrelinom od više od 30 °C. Kako od Zagreba do Breuil-Cervinije ima oko osam sati vožnje, prvi smo se dan planirali odmotrići u tome mjestu i uživati u spektakularnom vidiku na Matterhorn, u čijem se podnožju mjesto nalazi.

Sutradan, u sedam ujutro, krenuli smo žičarom do zaravni Rosa, na 3500 metara. To nam je mjesto početna točka za aklimatizacijsku turu koju smo imali u planu taj dan. Kako smo se prije nekoliko mjeseci popeli na Breithorn, nismo namjeravali ponovno na taj vrh. Od gornje stanice žičare, od Rose, krenuli smo preko skijališta na kojem je već od jutra bilo mnogo skijaša, do zaravni Klein Matterhorn, na švicarskoj strani. Na Klein Matterhornu izlazi se sa skijaškim stazama na dobro uhodanu stazu po ledenjaku Theodulu prema Breithornu. U podnožju Breithorna staza se razdvaja, na sjever prema vrhu Breithorna, a na jugoistok prema našemu današnjem cilju, skloništu Rossi e Volante. Sklonište se nalazi na 3750 metara, ispod vrha Roccia Nera (4075 metara), na maloj stjenovitoj litici kojom se s ledenjaka

Staza na
ledenjaku

TOMISLAV GRČAN

Navezi koji dolaze po jugoistočnom grebenu

Put po oštrom zapadnom grebenu Castora

treba spustiti do njega. Prvo sklonište na tom mjestu izgrađeno je 1964., a 1995. zamijenjeno je sadašnjom građevinom. Posvećeno je dvojici talijanskih planinara, Giorgiju Rossiju i Cesareu Volanteu, poginulima 1963. u Nepalu.

U skloništu može prenoći šest osoba i u vrlo je solidnom stanju.

Od skloništa se po stjenovitoj litici djelomično osiguranoj užetima spuštamo do ledenjaka Grande Verra pa njime, opet dobro uhodanom stazom, ali ovaj put uz zaista brojne vidljive ledenjačke pukotine, nastavljamo do planinarskog doma Guide della Val d'Ayas. Dom se nalazi na visini od 3420 metara, a ima kapacitet od 72 ležaja, raspoređenih u manjim i većim spavaćim sobama. Kako dom nije pun, imamo sreće da sami spavamo u udobnoj četverokrevetnoj sobi. U domu nas posebno oduševljava hrana.

Budući da smo do doma stigli oko podneva, imamo dovoljno vremena za odmor i pripremu za sutrašnji uspon. Kako to biva u domovima, na ledenjacima se rano odlazi na spavanje jer i budjenje i odlazak na ledenjak trebaju biti što raniji.

Sljedeći dan započinjemo doručkom u 4:30 sati, a već u 5 sati, s prvim zrakama sunca, krećemo zajedno s drugim planinarskim navezima istim putom kojim smo se dan prije spuštali sa skloništa Rossi e Volante. Penjući se, primjećujemo na nekih pola sata od doma da se dio seraka pedesetak metara uza stazu tijekom jučerašnjeg dana ili noći odlomio, a ubrzo smo u blizini čuli i zaglušujući zvuk lavine. Suha zima i visoke temperature ljetos jako utječe na ledenjake, pa je potreban velik oprez!

Za malo više od sat vremena stižemo u podnožje sedla Zwillingsjoch (3847 m), gdje staza skreće prema donjem dijelu zapadne strane Castora. Ujedno postaje i strmija, nagib joj iznosi oko 35° do 45° , te se diže do kose ledenjačke ploče ograničene na gornjem kraju ledenjačkom pukotinom (Bergschrundom) kojih 20-ak metara ispod vršnoga Castorova grebena.

Bergschrund se prelazi na optimalnom mjestu, preko uskoga, ali čvrstoga

ledenjačkog mosta, nagnutoga oko 55°. Svladavši tu strminu izlazimo na vrh prekrasnoga, uskoga, zapadno–sjevero–zapadnoga Castorova grebena. Izlazak na greben gotovo je nestvaran, kao da izlazimo iz duboke sjene u briljantnu sunčevu svjetlost. Sjeli smo, zapravo, zajahali greben i divimo se njegovo savršenosti. U tom smo trenutku na grebenu bili samo nas dvojica. Dva su naveza daleko ispod nas, a jedan pred nama već je na vrhu. Bio je to možda jedan od najljepših prizora koje sam video na svojim planinarenjima!

Greben završava na savršenom vrhu, višem tridesetak i udaljenom stotinjak metara. Obje bočne padine grebena vrtoglavo se spuštaju. To je jedan od onih grebena na kojima bi se, ako jedan član naveza padne, drugi morao odmah baciti na drugu stranu da bi zaustavio pad obojice niz padinu.

TOMISLAV GRAČAN

Na vrhu!

Oprezno se penjemo grebеном до врха, на којем нас доће мноштво планинара, што нисмо очекивали. С наše је стране на врх ишо свега неколико naveза, а с друге, лакше стране, преко југоисточнога grebena, с полазном тоčком код Felikjochu

Vidik s jugoistočnog grebena prema Felikjochu

TOMISLAV GRAČAN

Vidik s jugoistočnog grebena prema Felikjochu

Silazak s grebena na kojem se nalazi planinarsko sklonište Rossi e Volante

planinarskog doma Quintino Sella, gomila ljudi.

Lijep je dan, nebo gotovo bez oblaka, vrlo slab vjetar i zaista spektakularan vidik, koji oduzima dah! S vrha Castora pruža se prema zapadu fantastičan vidik na susjedni Pollux, na Breithornovu skupinu vrhova, na nezaobilazni Matterhorn i na Mont Blanc. Prema istoku vidik se pruža na zapadni i istočni Lyskamm, Nordend, Dufourspitze, Zumsteinspitze, Puntu

Gnifetti, Parrotspitze, Ludwigshöhe, Corno Nero, Balmenhorn, Piramidu Vincent i Puntu Giordani.

Nakon dvadesetak minuta uživanja na vrhu silazimo po jugoistočnom grebenu, širem od zapadno-sjeverozapadnoga. Pratimo uhodanu stazu, na kojoj se mimoilazimo s drugim planinarama koji idu prema vrhu. Staza s malo uspona i silazaka svladava taj greben dug oko jednoga kilometra i vodi nas do Felikjocha (4067 m), najvišeg prijevoja u Alpama.

S toga se prijevoja spuštamo strmo, pod nagibom od oko 35° , na ledenjak Felik, kojim nastavljamo spust do planinarskog doma Quintino Sella (3585 m), gdje ćemo provesti sljedeću noć. Dom je veći od prije spomenutoga, ima 142 ležaja i u njemu je mnogo više ljudi. No, puni dojmova s uspona, ne razmišljamo o gužvi i mogućem lošem spavanju. Imali smo savršen planinarski dan. Zaista mi se čini da vrijedi tvrdnja kako je uspon zapadno-sjeverozapadnim grebenom na Castor jedan od najljepših uspona u Peninskim Alpama!

Saga o jednom (vršnom) kamenu

Vanja Radovanović, Zagreb

Vrh Kožlak (425 m) na sjeveroistočnom rubu Samoborskog gorja nije ni po čemu poseban vrh – niti po visini, niti po atraktivnosti (vrh je pokriven šumom pa s njega nema vidika) niti po prilaznim putovima. Preko vrha ne prolazi niti jedan markirani planinarski put, iako na njemu i njegovim padinama možete uočiti markacije slične planinarskim, ali zeleno-bijele boje. To su oznake poučne staze »Tragom zelenog prstena« koja počinje u Bregani i kružnom trasom preko sela Podvrha i Otruševca te već spomenutog vrha Kožlaka drugim putom stiže nazad u Breganu.

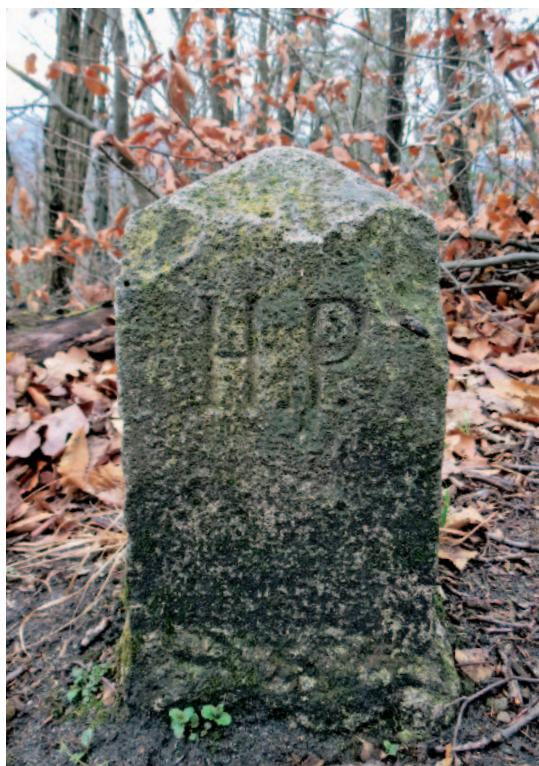
Međutim, nešto drugo učinilo je taj vrh toliko zanimljivim da mu posvećujem ovaj članak, a to je mali klesani kamen koji se nalazi na samome vrhu, a u njemu su uklesani inicijali »H.P.«. Po obliku tih slova (u ovo kompjutorsko doba bismo rekli »po fontu«) očigledno je da se tu ne radi o klasičnom trigonometrijskom kamenu koji u pravilu ne sadrži nikakva slova. Dakle, to nije niti klasični betonski »kvadar« niže rangiranih vrhova na kojem se često nalazi simbol u obliku slova »X« i koji u pravilu viri 20-ak centimetara iz tla, niti je to veći betonski trigonometar poput npr. onoga na Dinari, Tuhobiću i drugdje.

Moje laičko oko na osnovu forme i načina klesanja procjenjuje da kamen datira iz 19. ili prve polovice 20. stoljeća... ali, nameću se dalje pitanja: Tko ga je postavio? Kada? S kojom namjenom? Što znače inicijali »H.P.«?

Prva hipoteza koja mi se nametnula, ponajviše zbog blizine državne granice između Hrvatske i Slovenije, je bila da se tu radi o graničnom kamenu. Međutim, preko toga vrha nikad nije prelazila granica – ona je posljednjih više od 200 godina trajno bila na rječici Bregani koja se nalazi nekoliko stotina metara zračne linije sjevernije. A ni inicijali »H.P.« ne odgovaraju niti

nekakvoj poznatoj »hrvatskoj« kratici, a niti nekoj »slovenskoj«.

Druga hipoteza, koja se pojavila odmah nakon prve, ali sam ju također brzo odbacio, je bila ona da tim vrhom prolazi neki energetski kabel pa da taj kamen označuje njegovu trasu. Iako na području Zagreba zaista postoje podzemni kablovi položeni prije 50-ak godina (npr. preko južne padine park šume Jelenovac, postavljen je u 60-im godinama 20. stoljeća podzemni električni kabel s pomalo sličnim slovima) takav kabel sigurno nije postavljan baš preko ovoga brda – i to još sa tako staromodnim kitnjastim slovima.

Kamen na vrhu Kožlaka

VANJA RADOVANOVIC

Kao treća, i najvjerojatnija hipoteza, pojavit će ona o trigonometrijskoj oznaci. Kratica »H.P.« bi mogla npr. označavati germansku kraticu »Höchste Punkt« (»Najviša točka«) što bi odgovaralo oznakama iz doba Austro Ugarske monarhije i premjerima učinjenima u to doba. Međutim, zašto baš na tom vrhu koji nije osobito istaknut u svojoj okolini?

Taj me je kamen toliko zainteresirao da sam, poput većine suvremenika, prvo »zapitao« internet. Prvo sam pokušao »izguglati« nešto što bi mi dalo odgovore na ova pitanja. No, bez uspjeha. A tad sam se sjetio postojanja Facebooka i njegove grupe nazvane »Planinarski kutak« pa sam postavio pitanje i na njoj... i dobio mnoštvo reakcija! Neki su komentari bili urnebesno zabavni, a neki vrlo poučni.

Što se tiče poučnih komentara, zagrebački planinar Gordan Papac dao je niz veoma zanimljivih podataka vezanih uz povijest i sadašnjost geodetskih mjerenja i trigonometrijskih točaka na području Hrvatske i Slovenije i na tome mu osobito zahvalujem. Evo sažetka tih podataka:

Trigonometrijske točke geodetskih premjera na tjemenima vrhova stabiliziraju se trajnom

oznakom - ranije obično od kamena, kasnije i betona. Ima ih svakakvih vrsta, od pločica na tlu, kamenih obeliska do stupova s piramidalnim završetkom. A dodatno, vezano uz Kožlak, hrvatska topografska karta pokazuje da je taj vrh i geodetska tj. trigonometrijska točka. Takva se točka na karti obilježava znakom trokuta s točkom u sredini, za razliku od obične kote koja je označena samo točkom.

A evo što o tome kaže geodetska struka:

Trigonometar je točka trigonometrijske mreže kojoj se određuju koordinate i koja je trajno označena na terenu. Zbog toga se još naziva i trigonometrijska ili triangulacijska točka. To je stalna geodetska točka koja se upotrebljava kao referentna točka za ostala mjerenja. Takve se točke redovito stabiliziraju (označuju lokaciju te visinu za to posebno izgrađenom oznakom, najčešće betonskim stupom) postavljanjem trajnih oznaka. Oblik oznake ovisi o redu trigonometra i terenu na kojem se točka postavlja.

Geodetske točke, tzv. trigonometri klasičnom geodetskom metodom triangulacije postavljane su na određenim udaljenostima tako da čine suvislu mrežu trokuta, a smještene su na

Kamen postavljen na trasi električnog podzemnog kabela na padini šume Jelenovac

VANJA RADOVANOVIC

Trigonometrijska oznaka na vrhu Kucelju (748 m) u Posavskom hribovju

dominantnim točkama terena, kao što su planinski vrhovi, kako bi se u geodetskoj izmjeri mogle međusobno dogledati (direktna linija od jedne do druge točke). Na velikom broju planinskih vrhova u Hrvatskoj nalaze se geodetske točke kojima su određene koordinate. Na službenim topografskim kartama mjerila 1:25.000 ucrtane su stalne geodetske točke. Detaljan položajni opis trigonometra i dobro održavani prilazi (često markiranim planinarskim putovima) olakšavaju pristup tim točkama. Trigonometre je potrebno čuvati kako bi se na njima mogle obavljati povremene kontrole i mjerena.

Treba znati da je zakonom zabranjeno svako oštećivanje i uništavanje tih točaka. Uspostava i održavanje stalnih geodetskih točaka u nadležnosti je Državne geodetske uprave.

Što se povijesti zemljinišnih izmjera tiče, prvi triangulacijski radovi na području Hrvatske izvršeni su između 1810. i 1816. godine. Te je radove izvršio austrijski Vojnogeografski institut u Beču u svrhu određivanja trokutne mreže točaka I. reda. Od tada pa do početka I. svjetskog rata na čitavom području Hrvatske bila je razvijena i detaljna trigonometrijska mreža tako da je moguće da je i kamen na vrhu Kožlaka jedna točka iz te mreže.

S time u vezi preporučam čitanje članka iz slovenskog časopisa »Geodetski vesnik« pod naslovom »Načini stabilizacije trigonometričnih točki skozi čas v Sloveniji« (»Načini stabilizacije trigonometrijskih točaka tijekom vremena u Sloveniji«) autora Mihaele Triglav Čekada i Marjana Jenka. Evo poveznice: http://www.geodetski-vestnik.com/64/4/gv64-4_cekada.pdf

A što se tiče zabavnih prijedloga značenja uklesanih inicijala, koje su poslali pojedini članovi planinarske Facebook grupe, evo i njih: Harry Potter, Hladno pivo, Hrvatska pošta, Hajduk prvak, Hrvatski planinar, Hewlett Packard :)¹

Umjesto zaključka: Ako netko od vas, čitateljica i čitatelja, zna više o tom kamenu ili možda čak i o prvim premjerima iz kojih možda potječe taj kamen, javite se uredništvu »Hrvatskog planinara«!

¹ Uz već spomenuto zahvalu Gordunu Papcu, zahvaljujem i sljedećim korisnicima Facebooka i članovima grupe Planinarski kutak koji su svojim komentarama ili dali korisne informacije u potrazi za namjenom tog kamena ili su me pak zabavili (abecednim redoslijedom): Antonio Brkulj, Vitomir Čop, Stanislav Frančišković Bilinski, Mirta Grandić, Jana Havranek Vladimir, Josip Krmpotić, Alen Kržanić, Igor Kunštek, Miljenko Kupres, Adriana Kurilj, Lidija Nonweiller, Peter Polić, Otilija Radatović, Kristina Radovčić Kiki, Šime Smojver, Petar Šarić, Vesna Tomić, Matija Vukovski.

Milkovića stan, nekad i danas

Od Milkovića stana do Milkovića vrata

dr. Raul Horvat, Zagreb

Uako sam dugogodišnji pretplatnik Hrvatskog planinara, digitalna izdanja starijih brojeva počeo sam intenzivnije pretraživati tek prije sedam-osam godina. I to me je spasilo od velikih muka! Tako da sam dragocjenu fotografiju Milkovića stana, koju je poznati velebitski fotograf dr. Radivoj Simonović snimio 1925. u Bukovoj dragi na južnom Velebitu, video prvi put tek u kratkom osvrtu prof. dr. Željka Poljaka 2013., u broju 6/2013, str. 304-305 (starije vodiče u kojima je prikazana ta fotografija, nabavio sam tek poslije). Poljak zahvaljuje Edi Popoviću, koji

je prvi primijetio da je originalna Simonovićevo slika (zbog tehničke pogreške) izvrnuta, tj. da je zrcalno simetrična onoj pravoj! Da sam prije Poljakova osvrta video originalnu Simonovićevu fotografiju, koju spominje dr. Miroslav Hirtz u članku »Od Stapa do Konjskoga«, u broju 10/1926 (sama fotografija bila je prikazana prije, u broju 7/1926), malo je reći da bih bio zbumjen.

Nadam se da su neki od čitatelja koji su se dosad susretali s mojim člancima stekli dojam da dobro poznajem velebitska bespuća i manje poznate dijelove Velebita. Mogu to bez lažne

Milkovića stan 1925. godine

RADIVOJ SIMONOVIC

Pogled na Milkovića Krug s čistine Kamenice

skromnosti potvrditi. No, među planinarima, najbolje poznajem upravo lukovošugarski dio Velebita, kako njegove primorske padine i vršni dio, tako i njegove ličke padine, što nije čudno jer imam kuću u Lukovom Šugarju pa sam prve ozbiljnije prodore u Velebit napravio baš na tom dijelu. Poslije sam se s vremenom na vrijeme vraćao u taj dio Velebita, u kojem sam imao svoja »skrovita« mjesta, koja nisu bila poznata drugim planinarima. Vjerujte, taj je dio Velebita možda i najljepši, a najatraktivnija mjesta nalaze se baš izvan ili između planinarskih markacija.

Na Simonovićevoj se fotografiji vidi oveći, lijepo građen stan na osami, smješten na blago nagnutoj čistini, slobodnoj od šume, s koje puca vidik ne samo na vrh Milković kruga (1342 m), nego i na veći dio njegova grebena. Bukova je draga prilično strmo nagnuta prema moru pa se greben iznad nje previja na drugu stranu tek kojih dvjestotinjak metara više, nakon čega se blago spušta u Jelov dolac. Ali ondje je reljef već potpuno drukčiji jer greben koji s istoka zatvara dolac prijeći pogled na Krug. U dolcu nikad nije bilo stanova, već su postojali samo torovi. Dakle, potpuno je razvidno

da originalna, izvrnuta fotografija prikazuje nešto što se na terenu ne može naći.

Pošto sam pročitao Poljakov osrvt iz 2013., Milkovića me stan više nije zaokupljao jer sam bio uvjeren da točno znam mjesto s kojega je Simonović te davne 1925. snimio svoju fotografiju. No stvari su se poslije ipak zakomplikirale. Nedavno sam, naime, nakon dužeg vremena,

Milkovića stan danas

Kamenica u Bukovojo dragi

obilazio »domaći« teren, pa sam onako usput svratio do čistine u šumi, u Bukovojo dragi, uvjeren da se ondje nekad nalazio Milkovića stan. Na originalnoj se slici jasno vidi da je to bio stan s velikim daščanim krovom i niskim suhozidom, tako da nisam ni očekivao da će danas, gotovo stotinu godina poslije, pronaći njegove ostatke.

Sve se potpuno poklopilo, stojim na ledini blago nagnutoj prema moru, s karakterističnim vidikom na Krug i njegov greben. Predio u Bukovojo dragi gdje se nalazi ta čistina zove se Kamenice. I sama čistina, koja se nalazi kojih 80-ak metara ispod markiranog puta Jasenovac – Milkovića peć, nosi isto ime. Osamdesetak metara zapadno od nje nalaze se među stijenama dvije duboke kamenice, jedna pored druge (sve to ispod markiranog puta). S druge pak, gornje strane markiranog puta kroz Bukovu dragu, otprilike u istoj visini, nalazi se preljevna kamenica (sa živom vodom) koja se zove istim imenom. Nema nikakve sumnje, to je ono vrelo ispred Milkovića stana koje spominje dr. Josip Poljak u svome vodiču iz 1929. Do spomenute se čistine u Bukovojo dragi može i nemarkiranim putom koji se odvaja s markiranog puta za Šugarsku dulibu. Pošto napusti zavoj Turističke staze, markirani put prelazi preko male plančice dvjestotinjak metara dalje. Na tom se mjestu treba preko plančice jasnim putom prema sjeveru uspeti kojih 300 – 400 metara dalje, do čistine u Kamenicama.

Došavši kući, počeo sam uspoređivati svoje fotografije sa snimkom dr. Radivoja Simonovića (s onom pravom, ne »izvrnutom«). Iako je na

prvu sve izgledalo vrlo slično, ubrzo sam počeo uočavati razlike u nekim pojedinostima. Danima sam zurio u te fotografije, primjećujući da nešto nije u redu, ali nisam jasno vidošto. A onda mi je sinulo! Udaljenost do Kruga na Simonovićevu fotografiji nešto je manja od one na mojoj fotografiji. Čistina u Kamenicama nije mjesto na kojem se nekada nalazio Milkovića stan!

Prelistavanje literature od Hirtza naovamo samo unosi dodatnu konfuziju u cijelu priču. U Hirtzovom se članku Milkovića stan spominje u jednini, dakle kao jedan jedini stan (to se jasno vidi na originalnoj slici). To je onda preuzeo dr. Josip Poljak u svom vodiču iz 1929., ali i dvije godine poslije u članku »Šugarska duliba« u Hrvatskom planinaru 6/1931. Ali već nekoliko godina nakon njega Slavko Šagovac u članku »S kistom i bojom diljem Velebita«, u broju 6/1937, piše »prošavši Milković stanove«, što upućuje na postojanje barem dvaju ili više stanova. Nakon njih Ivan Gušić u članku »Zaboravljenim velebitskim stazama«, u broju 3/1955, spominje »trošne kolibe na pastirskim stanovima Miljković Kamenice«. I konačno, u najboljem velebitskom vodiču, onom prof. dr. Željka Poljaka iz 1969., spominju se »dva ljetna stana Milkovića iz Selina kod Lukova«. Osim konfuzije s izvrnutom slikom i točnim mjestom gdje se nalazio Milkovića stan, sad još ne znamo ni je li riječ o jednom, dvama ili više stanova. Na meni je da riješim taj misterij! Ako sva ta svjedočanstva uzmemmo kao vjerodostojna (a ja sam ih takvima uezeo), onda ona nedvojbeno ukazuju na nekakav proces koji se u Bukovojo dragi zbivao godinama i desetljećima. Ali o kojem je procesu riječ?

Kakvo je stanje stanova u Bukovojo dragi danas? Ako idemo markiranim putom od Jasenovca prema Peći, prvo ćemo proći pokraj očuvane zidine s desne strane, a zatim, jedva dvadesetak metara dalje, pokraj slične zidine s lijeve strane puta. Prvi je stan Mile Milkovića – Tamburice, a drugi Gabre Milkovića, obojice lovaca iz Lukovog Šugarja. Gabre je negdje mojih godina pa ga stoga nisam ni kontaktirao, mislio sam da možda i neće znati što se zbivalo u Bukovojo dragi prije stotinu godina. Pajo Milković, pastir, desetak je godina stariji od mene i do prije

Milkovića kuk i Ravno brdo – pogled iz podnožja Šiljaka

nekih dvadesetak godina aktivno je čobanio po Bukovoj dragi. Ali na pitanje o Milkoviću stanu nikakve konkretnе podatke od njega nisam uspio dobiti. Ako itko išta zna, to bi trebao biti 88-godišnji Tamburica, iako je i on rođen točno devet godina pošto je Simonović snimio onu svoju fotografiju. No u prvom razgovoru s njim ni od njega nisam čuo ništa korisno. Gabrin i Milin stan nalaze se u šumi visoke bukve, bez vidika, i nemaju nikakve veze s onim što vidimo na Simonovićevoj fotografiji.

Imam iskustva u razgovoru s takvим ljudima, kako bismo se razumjeli. Prvo im treba pokazati da dobro poznajete teren, a onda u žustom i aktivnom razgovoru potaknuti njihovo pamćenje, da biste od njih iskamčili podatak koji vam nedostaje. Spremam se ponovno izaći na teren, no prije toga ortofoto kartom detaljno seciram cijelu Bukovu dragu. Radna je prepostavka da čistinu sa Simonovićeve fotografije nije u međuvremenu dokraja progutala šuma i šikara, da se barem djelomice očuvala. Takvo nešto i nalazim na satelitskoj snimci, no ne mogu točno odrediti položaj u odnosu na središnji put koji prolazi uzduž Bukove drage. Na terenu njuškam oko Milina i Gabrina stana, zatim se strmo spuštam šezdesetak metara u grabu – i eto me ubrzo na

tom mjestu! Odmah sam to znao. Šuma i šikara sa svih su strana drastično ograničile perspektivu, no čistina je još tu. Odmah odlazim na kraj čistine i pogledam prema Krugu. Veći dio grebena zaklonila je šuma, ali vršna se glavica još sasvim jasno vidi. Sa Simonovićevom fotografijom spremljenom u mobitelu i tim pronalaskom, spremam sam za drugi razgovor s Tamburicom.

U drugom se razgovoru klupko vrlo brzo počinje odmotavati, a kockice se počinju slagati. Tamburica mi pokazuje sliku svog đeda Nikole Milkovića, koja visi na zidu njegove kuhi-nje. Hirtz u svom članku spominje baš Nikolu Milkovića kao vlasnika Milkovića stana. Od Tamburice saznajem za novi toponim. Čistina na dnu grabe na kojoj se nalazio Milkovića stan zove se Stanine. U početku je ondje bio onaj prvi i jedini stan, no ubrzo su se ljudi počeli naseljavati po cijeloj Bukovoj dragi. Tako da su Gabrin i Milin stan također vrlo stari, tek malo manje od stotinu godina. Tamburica kaže da su Stanine i Kamenice bile izravno povezane putom (kojim nisam prošao). Jedne od drugih udaljene su dobrih tristotinjak metara, što znači da su za tu udaljenost Stanine bliže Krugu od Kamenica. Čini se da je misterij Milkovića stana naposljetu riješen.

Milkovića vrata s ličke strane (proljeće 2014.)

Iznad Bukove drage, pa prema vršnom dijelu, uzdiže se dio Velebita za koji s pravom možemo reći da je nekoć bio carstvo Milkovića. O tome svjedoče i toponimi kao što su Milkovića kuk, Milkovića vrh te Milkovića vrata. Odlično poznajem taj teren. Doduše, o tim dijelovima Velebita može se čitati i u blogu »Kramaruša« Vite Cerovca, koji je nedavno predstavljen u Hrvatskom planinaru. Zato ću se u nastavku ovog

teksta ograničiti na manje poznate detalje i slike koje tamo ne možete naći, ali i na neke dogodovštine s divljim životinjama koje sam imao u tom dijelu Velebita.

Toga sam se dana, ove godine, na prijelazu iz proljeća u ljeto, spustio u Stanine već u ranim jutarnjim satima, tako da sam praktički imao još cijeli dan na raspolaganju za planinarenje. Sljedeća je stanica bio Jelov dolac. U svojim sam mlađim danima često svraćao u taj dolac putom koji se odvaja od onoga markiranoga kroz Bukovu dragu. Prođu se Kamenice, pa još oko desetak minuta u smjeru Peći, gdje se udesno, uza stijenu, odvaja put koji se u sjeveroistočnom smjeru penje u Jelov dolac. No već mi je prije Tamburica spomenuo još jedan put, koji se prema Jelovom dolcu odvaja negdje blizu njegova stana. Brzo pronalazim jedan put, koji me šezdesetak metara dalje dovede do lijepo, betonirane kamenice, pune vode. Nisam znao za nju, a i Tamburica je bio iznenaden kad sam mu pokazao fotografiju. Ali, čini se da se put ne nastavlja dalje od nje. Ne vraća mi se, pa se bespućem, kroz šikaru i po stijenama, uspinjem u Jelov dolac. Orientacija je laka, treba se samo prevaliti preko grebena, s druge strane kojega je širok ulaz u dolac.

Milkovića (Pušji) vrh

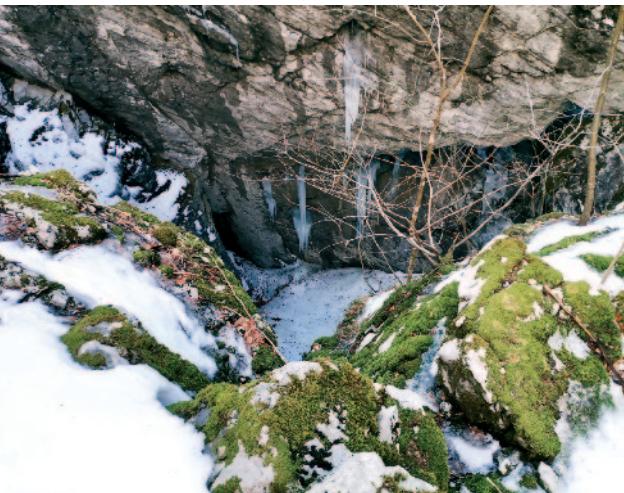
Pogled na Šiljke iz Jelovog dolca

Ubrzo nailazim na neobičan prizor: nedavno, u posljednja 24 sata usmrćen srndač kojemu je but zadnje noge bio oglodan. Ris – u to nema sumnje! Odmah se sjetim vijesti koja je bila objavljena samo nekoliko dana prije. Blizu toga dijela Velebita, povrh Rizvanuše, pušten je prije nekoliko dana ris Ljubo, s ciljem da se spasi dinarska populacija risa od izumiranja. Slučajna koincidencija? Moguće, ali ipak bih se okladio da je to bio prvi obrok novog stanovnika hrvatskih šuma.

U Jelovom su dolcu tri zanimljive točke. Sve se nalaze u podnožju grebena koji se istočno nadvija nad dolac, točno ispod najvišeg vrha, visokog 1016 metara. Sa sjeveroistočne strane toga vrha nalazi se velika i duboka sniježnica, a još jedna manja uz istočni rub dolca. U rijetkoj šumi bukve, neobično starih i visokih stabala, koja sa sjevera zatvara spomenuti greben, još i danas nailazimo na zahrdale lonce i padele, pa čak i boce. Ta je sniježnica puno dublja i veća

od one koja se nalazi u kuku povrh Šarić dolca, u blizini skloništa u Šugarskoj dulibi. Obje su planinarima posve nepoznate. S južne strane vrha visokog 1016 metara nalazi se gotovo okomita stijena, na kojoj se, na oko pet metara od tla, nalazi podest s kamenicom od oko 50 litara vode. Više sam puta stajao ispod te stijene čeznutljivo gledajući gore, ali do vode se ne može doći. Nekoć se do nje dolazilo veranjem po okljaštrenoj bukvi. S podnožja te stijene ulazi se u deset metara dugu špiljicu, za koju se priča da je u njoj neki od Tomljanovića tražio skriveno blago.

S ruba se Jelovog dolca uspinje strm i neugodan put do najveće atrakcije tih prostora – Crmušića (neki od Milkovića kažu Crmušica, naziv koji sam i ja usvojio). Može se bez pretjerivanja reći da je to biser Velebita. Travnata dulibica ravnoga dna, stijesnjena između Milkovića kuka (1275 m) i Kuka od Crmušića, nalazi se na izrazito skrovitom mjestu. Dovde me je prvi

Snježnica u Jelovom dolcu

Preljevna kamenica u Bukovoj dragi u predjelu Kamenice

put doveo Pajo Milković prije tridesetak godina. Dugo sam ljubomorno čuvao tajnu toga mjestra, ali naposljetku sam je ipak podijelio s nekim planinarima. To je mjesto koje sam najčešće

Crnušte (Crnušica)

posjećivao i na kojemu sam najduže boravio na cijelom Velebitu.

U dulibici je bilo nekoliko stanova Milkovića, a kamenica smještena uz njen rub atrakcija je

RAUL HORVAT

sama za sebe. Izrazito duboka, s vodom izvrsnom za piće. Voda se doslovno preljeva preko ruba u svim vremenskim uvjetima i u svako doba godine. Ta kamenica kao da ne zna za pojmove suša ili klimatske promjene.

Do Crmušice se može i s juga, putom od Milkovića peći preko Jelara (dva stana Milkovića). Stotinjak metara istočno od toga puta nalazi se velika jama kojoj se ne vidi dno. Jedna zanimljivost: kamenica na Jelaru (čija voda danas nije dobra za piće) i dan je danas prekrivena oplatom savezničkog aviona koji se krajem Drugoga svjetskog rata srušio u blizini, pokraj Snižnice u Pleću, na zapadnoj padini Kruga.

Na Crmušici sam često nočio, imao sam tamo šator skriven u jednoj rupi u stijeni, u gustoj šumi pedesetak metara od ledine. Jedne zime bez snijega popeo sam se od svoje kuće do Crmušice, ostavio ruksak (u kojem je uvijek dugačak nož) na ledini, te krenuo prema toj stijeni da provjerim u kakvom je stanju moj šator. Na oko pola

puta začuh snažno šuštanje, a onda vidjeh kako nečije krvno promiče između gusto stiješnjениh bukovih stabala. Medvjed, pomislih, valjda će umaknuti čim me vidi. Ali preda mnom se pojavi nešto još gore: vepar samac, kapitalac, grdosija od možda blizu 200 kilograma. Više sam puta na Velebitu susretao krda divljih svinja, neka i s više od 50 jedinki. Ali nikada s njima nisam imao problema – jedan pljesak rukama i razbjježe se na sve strane. Ali ovo je bila druga priča. Odmah mi je skratio distancu, ne reagira na moje povike i ne pokazuje nikakav strah. Stoji na dva-tri metra od mene i tupo me gleda. Tek poslije minute-dvije beskrajno polako prolazi pored mene.

Još dramatičniji susret sa sličnom grdosjom zbio se na jednoj travnatoj padini u blizini, nekoliko godina poslije. Penjem se uz padinu, a grdosija u punom trku juri nizbrdo na mene. Nije da je on mene naganjao, jednostavno su nam se putovi ukrstili. Toga mi dana istraživanje na terenu baš i nije polazilo za rukom, pa sam bio

Vrletni dio Velebita na potezu Pasji kuk – Ravno brdo

Jama na potezu Pasji kuk – Šiljci

prilično živčan. Rekoh u sebi: »E, baš ti se neću maknuti s puta«. Zauzmem stav zabacivši desnu nogu unazad, kako bih ga pokušao udariti nogom u slučaju sraza. Sjurišći se u punom trku, niti metar od mene grdosija naglo skrene u stranu i vrati se na početni položaj. Nakon toga se razilazimo, svaki na svoju stranu. Još sam dobrih dvadesetak minuta u daljini slušao njegovo gundjanje, bio je ljutit što mi se morao maknuti s puta. Ne trebam ni napominjati: da me je bio udario, odnio bi bio mene i moju nogu, ni mrvice od mene ne bi ostale.

Iznad Crmušice uzdiže se prelijepi Milkovića kuk (1275 m). Uz mali travnat doći ispod samog vrha, vršni dio toga kuka krasi i veći broj travnatih plančica, većina kojih je okrenuta prema Raminom koritu. Na primorsku stranu pozornost privlači vidik na Dolac bukovi (na zemljovidima Bukovi dolac), najljepši dolac lukovošugarskog dijela Velebita. Istočno od Milković kuka, počevši od travnatim sagom prekrivenog Ravnog brda

(1294 m) pa sve do Pasjega kuka (1384 m) povrh Pasjega klanca, proteže se vrletni Velebit, netaknuta divljina. Taj je predio planinarima potpuno nepoznat, ali i speleolozima, iako ondje ima više jama. Sve je prepuno gudura, klanaca, vertikalna i strmoglavnica. Pomalo sliči na Hajdučke kukove, možda još više na Crnopac, iako je prostorno znatno manji. Središnji dio toga sklopa nadvije se visoko nad Jelov dolac. Ondje zasigurno ima mjesta na koje ljudska nogu još nije kročila.

Poneki se planinar prolazeći VPP-om kroz Pasji klanac možda i odluci uspeti na vrh Pasjega kuka, što nije teško. No oko onoga tko s vrha poželi nastaviti grebenom dalje u smjeru Ravnog brda počinju se ubrzo otvarati vertikale sa svih strana, tako da će biti prisiljen sići s grebena. Gledano s južne strane, negdje na sredini poteza Ravo brdo – Pasji kuk, nalazi se nazubljen kuk koji sam prozvao Šiljci. Na njega sam se u mlađim danima dvaput bio uzverao, ali svaki pokušaj da s tog mjesta prodrem dublje u unutrašnjost

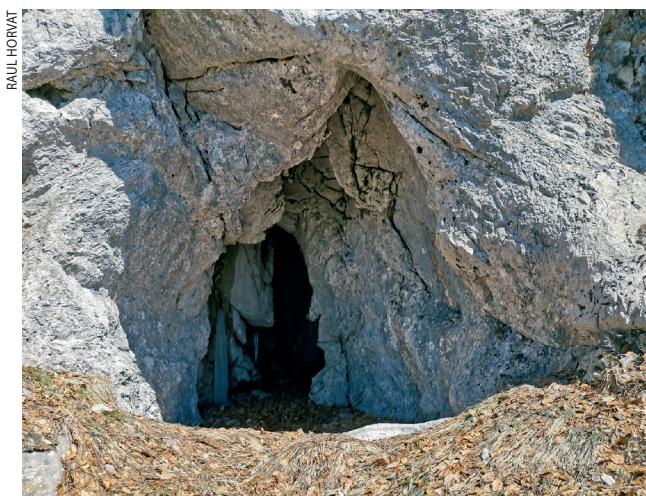
Dolac bukovi s Milkovića kuka (1275 m)

tog prostora, prema Raminom koritu, završio je neuspjehom.

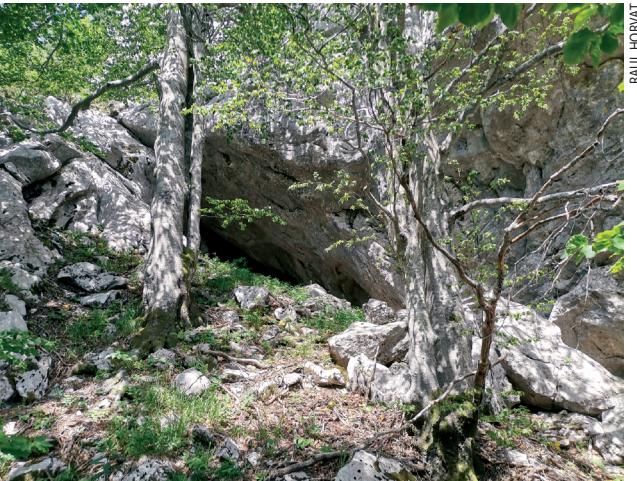
Na potezu Ravno brdo – Šiljci možete naići na lijepu, oveću špilju ravna dna. Potpuno je suha i idealna kao sklonište. Od špilje pa sve do Pasjega kuka proteže se neprobojan kameni zid koji razdvaja sjevernu unutrašnjost tog prostora (širine tristotinjak metara) od strmine koja se prema jugu ruši u Jelov dolac. Već pri prvim uletima u taj prostor, prije više od dvadeset godina, pronašao sam prirodan prolaz, vrata kroz taj kameni zid. Teško da će igdje na Velebitu doživjeti veći kontrast nego ako prođete kroz ta vrata. S južne strane prolaza oko vas je svuda niska šuma i šikara, a samo dva metra dalje oko vas se počinju izmjenjivati crnogorica, bijele stijene i kamene glavice, a nađe se čak i poneki travnati doćić.

Eto jedne zgode od prije tri godine, kad sam nakon dužeg vremena pokušao s južne strane proći kroz taj prolaz. Prolaz je uži od dva metra,

a točno u njegovoj sredini raste drvce. Na njegovu vrhu, na posljednjoj grani, sklupčao se poskok. Nepomičan je, uživa u zavjetrini jer je tog jutra bilo prilično hladno. Pokušavam proći postrance,

Pećina u bespuću na potezu Ravno brdo – Šiljci

RAUL HORVAT

Pećina na silazu s Milkovića vrata u Ružne drage

priljubljen uza stijenu, ali imam ruksak na leđima pa vidim da će ga zakvačiti prsima. Skidam ruksak, koji prebacujem u jednu ruku, priljubim se leđima uza stijenu i prolazim pored njega na manje od deset centimetara. Nije se pomakao. Čim sam mu bio iza leđa, okinuo sam fotografiju. Neka! Pravi čuvan na ulazu u to netaknuto carstvo divljine.

Od Crmušice je nekoć vodio put u Ružne i Ravne drage preko Milkovića vrata, jedva metar širokog prolaza u grebenu koji sa sjevera zatvara Raminog korita. Njime su Milkovići odlazili u Ružne drage (u kojima ima ponešto crnogorice) po šimlu za svoje stanove. Put se prvo kroz prekrasnu bukovu šumu blago penjaо lijevo od ograda (nekadašnje krumpirište Milkovića) do vrha grebena, odakle se dijagonalno spuštao do dna Raminog korita. I danas se put može dobro pratiti, ali se pri dnu korita ipak gubi. No tu se već ionako sudaramo s VPP-om.

Na drugu se stranu put odvajao u blizini podnožja one strme travnate padine kojom prolazi VPP. Vidim da je netko nedavno pokušao označiti taj dio puta. Na kamenu je sprejem označio »M. V.«, ali je nakon tri-četiri poteza odustao. Na velikim strminama i kroz šikaru, taj se dio starog puta više ne može pratiti. Put se ponovo počinje razaznavati tek dvadesetak metara prije prolaska kroz vrata. Još ih uvijek možete pogoditi ako pazite da prođete preko najniže točke na grebenu, jer se Milkovića vrata nalaze upravo na tom mjestu.

Prošavši kroz Milkovića vrata put se strmo spušta u Ružne drage. S lijeve nas strane prati stjenovit greben visok oko 50 metara, do otprilike 150 metara udaljenog dna vrtače, gdje put zavija udesno. Na svim je zemljovidima u dnu te vrtače pogrešno ucrtana jama. Tamo nema ničega, što su u svom izvješću potvrdili i samoborski speleolozi, koji su prije 15 – 20 godina bili ondje u potrazi za jamama.

Nekoliko je važnih točaka na tom kratkom potezu. Oko 70 metara od vrata, u stijeni lijevo od puta, špilja je u kojoj uvijek ima vode. Tu sam vodu pronašao još prije više od 20 godina, a i danas je tu. Na lijevoj se strani špilje treba popeti 2 – 3 metra do podesta pod samim stropom. Ondje je nekoliko litara hladne, špilske vode. Čini se da ni Milkovići nisu znali za nju. Na istoj strani, samo 20 – 30 metara niže, prirodna je kamenica pod pločom, u kuku. U njoj je uvijek bilo barem malo vode. Do vode se mogao provući samo čovjek rastom znatno niži od mene. Ipak, u proljeće-ljeto ove 2022., zatječem ovu kamenicu bez vode. U visini spomenute špilje, ali s druge strane puta, u dnu male vrtače, zjapi otvor jame. Iz izvješća samoborskih speleologa može se pročitati da je to jama Hasanaginica (–32 m).

Evo još jedne zgode s poskokom! Jedne sam godine, negdje 2000. ili možda prije, čak triput s razmakom od nekoliko mjeseci dolazio do Milkovića vrata putom s ličke strane. Negdje na rubu spomenute vrtače, gdje je jama pogrešno ucrtana, ispod kamena izleti preda me velik poskok i počne agresivno siktati. Ubrzo se povuče, a ja prođem dalje. Oko dva mjeseca poslije, ponovno se istim putom uspinjem do vrata. Opet sve isto: isti kamen, isti poskok, jednak ponašanje. Kad sam treći put te godine prolazio tim putom, cijelo sam vrijeme mislio: pa neće valjda opet? Ali ponovilo se i treći put, sve isto. Nevjerojatno!

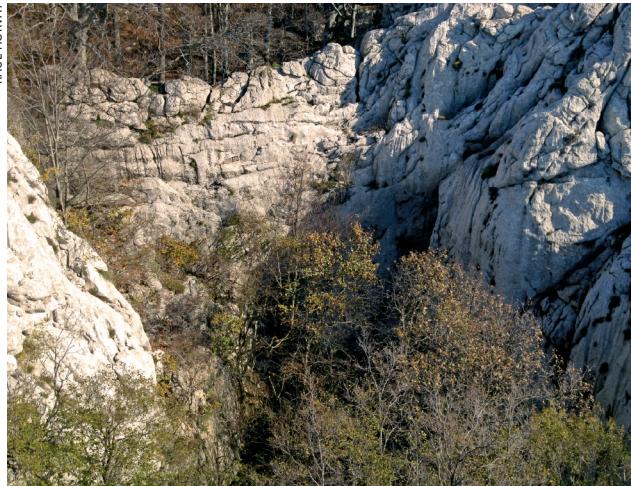
U blizini Milkovića vrata uzdiže se nepriступačan Milkovića vrh (1381 m). U narodu se taj vrh još nazivao i Pušiji vrh (na zemljovidima je kao Pušiji vrh označen niži vrh, visok 1313 metara, sjeverno od Otrvognog vrha). Često zna biti u magli, pa se tada katkad doima kao da se »puši«. Možda je baš to bio uzrok pada manjeg zrakoplova prije šezdesetak godina. Krećući se

iz unutrašnjosti prema moru zrakoplov je tada udario o sam vrh. Obje je elise od pada u Ramino korito zadržala šumica podno vrha. I danas se tamo mogu naći. A i na samom se vrhu još mogu pronaći vijci koji su pripadali zrakoplovu.

Na mnogim je zemljovidima sjeverno i zapadno od Milkovića vrha ucrtan veći broj jama. Koliko mi je poznato, speleolozi tamo još nisu zalazili. Opet su neke od jama pogrešno unesene u zemljovide, no o tome ću možda pisati nekom drugom prilikom. A na SMAND-ovojoj je karti put od Milkovića vrata prema ličkoj strani također pogrešno ucrtan. Put se spušta na zavoj ceste koja prolazi kroz Ružne drage, kojih tristotinjak metara prije njezina okretišta. Dalje, prema Brušanima, nisam ni istraživao, zbog devestacije koju je šumarija tamo svojevremeno napravila.

Nekoć, dok su u njemu boravili i živjeli ljudi, Velebit je bio pristupačniji i prohodniji nego danas. Danas, osim onih predjela koje je devastirala šumarija, Velebit je zarastao, nepristupačan, neprepoznatljiv. Fotografije Milkovića stana to

RAUL HORVAT

Jama u bespuću između Jelara i Crmušića

ovjekovječuju. Ali još mi nestvarnije djeluju neke priče koje sam čuo. Na primjer, ona o žičari koja je nekoć vozila između Ravnih draga i Takalica. Ili ona o Romima iz Rizvanuše, koji su na konjima pohrlili prema Milkovića vrhu da bi pronašli ostatke onog zrakoplova koji se tamo srušio.

Vidik preko Ramina korita na plančice Milkovića kuka

RAUL HORVAT

Jedinstvena i neponovljiva Dinara

Snježana Plazonja, Solin

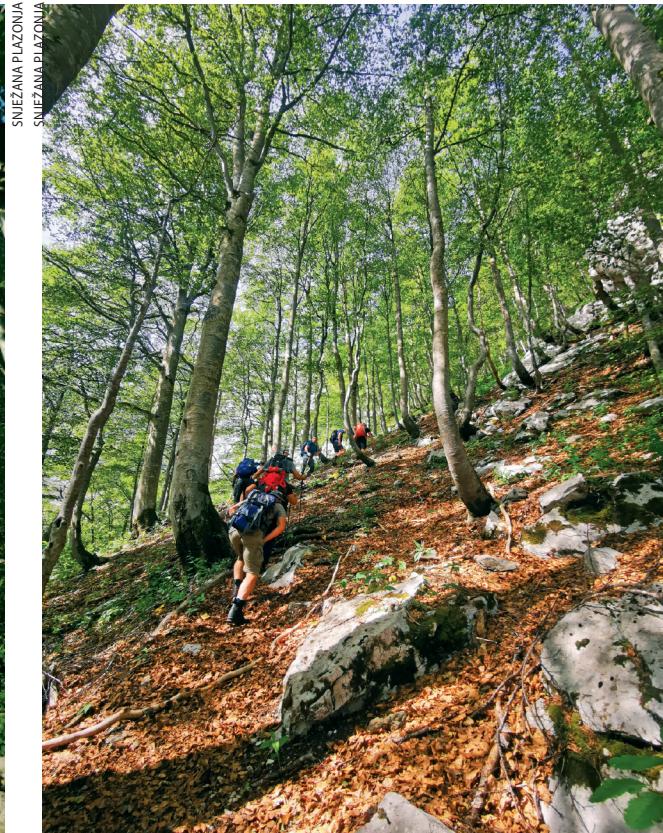
Svatko tko je ikada bio na Dinari teško tu zapanjujuću planinu može opisati u samo nekoliko riječi. No ipak, jedan moj priatelj, izvrstan poznavatelj dinarskih prostranstava, upotrebljava malo riječi kada o njoj priča. Jednostavno je od milja zove Majkom balkanskih planina. Impresivnom je čini upravo to što svaki njezin dio pripovijeda zasebnu priču, kao da se ponešto od svake planine s ovih prostora može pronaći u njoj, ili je pak ona svakoj planini ponešto dala, kao svaka majka, koja svojoj djeci daje najbolje od sebe.

Ovaj je put naše dinarsko odredište njezin najviši vrh, Troglav (1913 m), a za polazište smo odabrali bosanskohercegovačku stranu, točnije selo Sajković, posljednje na putu Livno – Bosansko Grahovo.

Tijekom vožnje selima, čitavim putom uživamo gledajući vrhove koji se u daljinu propisuju u nebeske visine. Za uspon smo odabrali put nazvan »Mery staza«, po planinarki koja je sudjelovala u njenom trasiraju i markiranju 1988. Ta se staza, koja mjestimice nalikuje na alpinistički uspon, smatra težom od dviju varijanti uspona s

Pogled na Troglav

Strm uspon Mery stazom

Na Troglavu (1913 m)

te strane planine, a kad tome nadodamo i vruć ljetni dan, Štulićevi stihovi »...zvali su je Krvava Meri, nikom nije dala olako...« dobiju punu težinu. Ipak, gusta bukova šuma omogućila nam je prijeko potrebnu hladovinu i time nam blagomaklono raširila ruke na putu prema vrhu.

Strm uspon gotovo cijelom dužinom »krivac« je za znojem orošena čela i ubrzan dah. Premda uspon nije lak, nitko ne odustaje jer ljepota dinarskih padina nikoga ne ostavlja ravnodušnim.

Paprati i stijenje, bukove i borove šume, vjetrom nošeni mirisi bilja nose nas snažno naprijed, a na pojedinim dijelovima staze osjećala sam prisutnost Bijelih i Samarskih stijena, bilo je to jednostavno fascinantno. Završni dio staze, stjenovit, moćan i strm, ispratio nas je do najvišeg vrha kraljice Dinare, na Troglav.

Troglav je najviši vrhunac u planinskom vijencu Dinare, a nazvan je po troglavom bogu Triglavu, koji je poznat iz rane praevropske mitologije Kelta, Slavena i Hurita. Škuro sunce i lagan povjetarac odlični su nam domaćini na

tom prostranom vrhu, idealni za fotografiranje, marendu i odmor.

A ima se što vidjeti i fotografirati! Prostranstva koja je Dinara s obje strane grebena rasula pred nama zaista su veličanstvena i u nama

Križ na vrhu Troglava

Vidik s Jankova brda

bude pravi kovitlac osjećaja. Promatrana izdaleka, ta zagonetna stjenovita zavjesa što se propinje u nebesko plavetnilo budi osjećaj strahopoštovanja. Dok smo se penjali i sjedinjavali s njezinim padinama, planina je u nama budila osjećaj ponižnosti. Naposljetku, kad smo zakoračili nogom na njezine vrhove i sjedinili se s njezinim veličanstvenim vidicima, pružila je i osjećaj pripadnosti.

Nakon odmora nastavljamo do »miljama« udaljene crvene točke tamo negdje iza sedam gora. Put do Jankova brda drži se uglavnom grebena. Praćeni velebnim prizorima jedinstvene Dinare, stigli smo do njega za dva sata.

Jankovo brdo (1780 m) jedan je od najviših vrhova Dinare. Na samom vrhu podignuto je šesterokutno, metalno sklonište, odakle se pruža širok vidik na obje strane dinarskog masiva.

Nakon odmora i okrjepe slijedio je spust Velikim i Malim Poljanicama do Sajkovića. Klekovina, šuma, paprat, stijenje, nepregledna zelena polja, svime nas je time Majka Dinara počastila na povratku do početne točke. Dala

Sklonište na Jankovu brdu

nam je ponešto od vilovitoga velebitskog stijenja, stjenovitoga, papratima ukrašenoga Gorskoga kotara, Svilajnih brežuljaka, prekrasnim šumama zavijene Čvrsnice, Cincarovi prostranih polja...

Jedinstvena i neponovljiva – Dinara!

Brdo Lenik

Damir Šantek, Zagreb

Ljetne vrućine tjeraju planinare iz golih, primorskih brda i planina u kontinentalne, šumovite predjele ili na alpske ledenjake jer su uvjeti za planinarenje po »zvizdanu« uglavnom nemogući, gotovo samoubilački. No, kad ste na moru, kako se odreći svoje najdraže aktivnosti? U obzir dolaze samo ranojutarnje ili kasnopođnevne, kraće ture.

U zaleđu Rogoznice postoji samo jedna planinarska staza, koja upravo idealno odgovara takvim »zvizdanskim« ljetnim danima, jer ju je u jednom smjeru moguće prehodati, prema zapisu na početku staze u zaselku Jarebinjaku, za sat i pol. Ustvari, dovoljan je sat vremena. Primjereno stazi dugoj 3,4 km i ukupnom usponu od 350 m.

Polazna je točka zaselak Jarebinjak u zaleđu Rogoznice. Kad iz Rogoznice prođete s druge strane Jadranske magistrale, prvo ćete proći pored bivše vojarne. Nakon toga se put penje uz brijeg naselja Kobiljaka i vodi ravno prema Jarebinjaku. U središtu mjesta stoji na betonskom rasyjetnom stupu početna markacija za uspon na brdo Lenik (381 m).

Jarebinjak je čudno mjesto. Ostaci polusrušenih štala, lijepo obnovljene, niske, kamene prizemnice, stara, predimenzionirana, napuštena škola, moderne vile s bazenima, otužne blokate iz doba socijalizma... sve je to izmiješano bez ikakve logike, plana, prave ceste ili bilo kakve urbane infrastrukture. Davne 1910. mjesto je imalo 296 stanovnika, a 2011. samo osam.

Uspinjem se mjestom makadamskim putom i ubrzo skrećem udesno na loše označenom križanju. Sva su skretanja loše označena, pa na to treba obratiti veću pozornost. Staza se ne održava, pa je dobro obući duge hlače i više cipele, što zbog kamenoga, neravnog terena, što zbog mjestimice jao zarasle staze, što zbog mogućih susreta s gmizajućim izvanknjižnim posjednicima tih zapuštenih, a nekad vrlo korištenih predjela.

Mreža starih putova ograđenih suhozidima vodi me sjevernim podnožjem brda Jarebinjaka

prema lokvi Baljenici. Kod lokve koja nije presušila ni nakon dugotrajne suše nalazi se lovačka čeka. Od Baljenice se spuštam makadamom do novog ulaza, s lijeve strane, u suhozidima ograđenu »ulicu«, kojom se penjem do sljedeće makadamske ceste u podnožju Lenika. Hodam cestom do njenoga kraja (čemu li služi?) te skrećem ulijevo uskom stazom koja vodi preko nekoliko suhozida do samog vrha.

Staza nije osobito zahtjevna, a nudi fantastične vidike na suhozide i ograđene staze, putove, ceste, ulice ili kako ih god nazvali. One su danas prilično obrasle i zapuštene, ali i dalje

Suhozidi na Leniku

su moćan zapis u kamenu i zemlji o tome kako se nekad ovdje živjelo, stvaralo i radilo.

Tehnika gradnje kamenom »u suho« i bez veziva uvrštena je 2013. na listu nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj. Ta je posebna tehnika gradnje najstarija tehnika građenja kamenom, koja je poznata od prapovijesti do današnjih vremena. Izgradnja suhozida oblikovala je cijelo naše primorje i otoke upravo onakvim kakvi su i danas. Suhozidne ograde u poljima bile su granice posjeda, ograda životinja da ne odlutaju, a služile su i kao zaštita nasada od divljih životinja i drugih uljeza. Stoljećima su marljive težačke ruke vadile iz zemlje i polagale kamen na kamen stvarajući tako dojmljive mreže zidova koje se rasprostiru od Istre do Dubrovnika. Danas su ipak neka druga vremena i kamenje okreću još jedino bageri. U tim opustjelim krajevima funkcioniра još samo prodaja zemljišta, boljih ili lošijih građevinskih projekata i već izgrađenih nekretnina. Ostalo će ionako bager po potrebi sruvniti sa zemljom.

Dignite li glavu i okrenete li se oko sebe, bit ćete nagrađeni lijepim vidikom na Rogoznicu, Primošten, okolne otoke i Puntu Planku (rt Ploču ili Pločicu). U daljini se mogu nazrijeti Čovo, Trogir i Kozjak.

Punta Planka zemljopisno i klimatski dijeli Jadran na sjeverni i južni. To je mjesto na kojem

Suhozidi uz put prema vrhu

DAMIR ŠANTEK

se snažno sudaraju sjeverni i južni vjetrovi, ciklone i anticiklone te snažne morske struje. Na njemu se lome najveći valovi Jadranskog mora i vladaju najtiše bonace koje se mogu zamisliti. Sve to stvara zanimljiv prirodni spektakl, koji se ne propušta, jer nešto slično ne može se vidjeti i doživjeti nigdje drugdje. Taj nevelik rt dramatično djeluje na vremenske prilike u Dalmaciji, a posebno u Rogoznici na čijem području zbog njegova utjecaja tijekom triju ljetnih mjeseci padne samo oko 60 milimetara kiše, gotovo triput manje nego u susjednim gradovima Splitu i Šibeniku.

Taj, na prvi pogled ni po čemu poseban rt i njegova čud spominju se i u najstarijim sačuvanim opisima istočne obale Jadrana. Grčkim je pomorcima Planka, pod imenom Diomedov rt, bila poznata i prije 6. stoljeća prije Krista. Homer u Ilijadi daje naslutiti da je do njega nakon Trojanskog rata doplovio i sam Diomed, jedan od najvećih junaka grčke mitologije, a grčki je povjesničar Timej već u 4. stoljeću prije Krista opisao njegove neobične prirodne anomalije. Njegov opis vremenskih prilika nad Diomedovim rtom spada među najstarije opise neke meteorološke pojave u europskoj kulturi. O Diomedovom rtu pisao je u 3. stoljeću prije Krista i grčki učenjak, otac zemljopisa, astronom i matematičar Eratosten, a tu se događa i jedna od

Vidik s Lenika prema obali

epizoda epa o Argonautima. Nakon svega iznesenoga, gotovo imamo osjećaj da se nalazimo negdje na Peloponezu, a ne u Dalmaciji. Da su i stari Rimljani bili dobri poznavatelji Planke, dokazuje Plinije Stariji, koji ga spominje u prvom stoljeću, u svom poznatom »Prirodoslovju«, prvom enciklopedijskom djelu europske kulture.

Uza sve to, naravno da su se uz Planku vezale i brojne legende. Za Puntu Planku vezano je i jedno od čuda koja se pripisuju kršćanskom svecu Ivanu Trogirskom, trogirskom biskupu iz 11. stoljeća. Prema legendi, on je nakon brodoloma kod rta Planke hodajući po valovima spasio život kralju Kolomanu i svim mornarima s broda. U spomen na njega i njegova čudesna djela ondje je 1324. izgrađena zavjetna crkva. Crkvica sv. Ivana smještena je u pustom, krševitom krajobliku, šibanom valovima i vjetrom. Orijentirana je u smjeru istok-zapad, pravokutnog je oblika, s polukružnom apsidom, a u njoj se nalazi jednostavan oltar. Crkvica ima obilježja predromanike, romanike i gotike. Takva jednostavna i bazična, zaštićena sakralna baština potpuno je srasla s okolnim krajoblikom i djeluje kao da se ondje nalazi od pamтивјека. Iako je udaljena više od deset metara od mora, ipak do nje katkad dopiru valovi, što tome mjestu daje posebnu draž.

Da, Planka je u svakom slučaju mjesto koje vrijedi posjetiti, a do nje se stiže kratkom šetnjom

iz Ražnja. No, na Leniku vrijedi dočekati zalažak sunca te se s čeonkom na glavi vratiti u Rogoznicu. Zagaslo sunce, nebo i more stvaraju slike i mijenjaju boje sve dok se sve ne ugasi i utone u mir i tišinu boja kasnog sutona. Da biste izbjegli povratak istim putom, trebate se, pošto se spustite do prvog makadama, vratiti lijevo, razmjerno čistom »ulicom«, do sljedećeg makadama malo iznad lokve Baljenice te se njime lijevo spustiti s druge strane brda Jarebinjaka do početne točke u središtu mjesta.

Nakon toga ostaje vam na raspolaganju sve ono što turisti i obično rade na našoj obali, samo treba odabratи.

Planinarska markacija na vrhu

Izlet na Japicu i Cesargrad koji ćemo pamtiti

Planinarski izlet »Pruži mi ruku« Japica 2022.

Željko Brdal, Zagreb

Cesarska ili Cesargradska gora niska je gora u zapadnom dijelu Hrvatskog zagorja. Ta površinom najmanja hrvatska gora ima sve što treba da bi bila izletnički i planinarski privlačna: staru gradinu Cesargrad, planinarsku kuću, vidikovce, izvore, livade, vinograde i šume. I to nije sve! S Risvičkom gorom i klancem Zelenjakom proglašena je 2011. zaštićenim krajobrazom. Uz njezine zapadne obronke provlači se kanjon rijeke Sutle, koji je, uz to što je dio zaštićenoga krajobraza, i dio ekološke mreže Natura 2000, kao područje važno za očuvanje životinjskih i biljnih vrsta.

Japica (509 m), najviši vrh Cesarske gore, bio je cilj drugog izleta iz ciklusa »Pruži mi ruku«, namijenjenog osobama s invaliditetom (OSI). Ti su izleti dio projekta potpore OSI koji provodi HPS-ova Radna skupina za OSI. Cilj je projekta popularizacija planinarenja među OSI.

U Tuhelju, na početku puta

Polazna točka izleta bio je Tuhelj. Ime je dobio po staroslavenskoj riječi tuhl, koja označava udubinu, vlažno mjesto, što u kajkavskom narječju objašnjava riječ tuhtina. Na parkiralištu tuhelske Osnovne škole Lijepa Naša, nekih pet kilometara sjeverno od Klanjca, planinari-vozači ostavili su planinare-putnike i nastavili vožnju do Klanjca, gdje su ih dočekali domaći planinari te ih vratili u Tuhelj. Stigli su Zagrepčani, došlo je društvo iz Rijeke, pristigao je predstavnik Istre, a tu su i Zagorci iz Zlatara – Hrvatska u malom.

Nakon upoznavanja nastavljamo pješice. »Lokomotive« su Sanja Smolčić i Ivan Kobeščak, a »metle« Damir Vajdić i Željko Brdal. Uz njih, na izletu su još 33 sudionika, od čega 13 OSI, praćenih svojim životnim sjenama: amputacijom potkoljenice, cerebralnom paralizom, intelektualnim teškoćama, multiplom sklerozom,

JASNA GMAJNIČKI

Izlet »Pruži mi ruku« na Cesargradskoj gori

nagluhošću, ozljedama lokomotornog sustava i sljepoćom. Uz OSI su bile nezamjenjive »ruke« potpore-pratnje-pomoći, iskazavši veliko srce i razumijevanje. U izletu su sudjelovali članovi planinarskih društava Cesargrad, Glas Istre, Obruč, Opatija, Zagreb-Matica i Željezničar.

Krenuli smo između kuća, polako, korak po korak. Prolazimo najprije mimo župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije. Prilika je to za fotografiranje, a crkva je sjajna pozadina. Tu je i ploča s planinarskim obavijestima, uočljiva već od općinske zgrade i pošte. Izlet se nastavlja. Asfaltiranim cestom prema šumi dolazimo do račvanja puta, gdje skrećemo lijevo.

S asfalta prelazimo na makadam pa na šumski put i planinarsku stazu. Praćeni planinarskim markacijama, hodamo ispod krošanja. Kolona se razvukla. Vodići su sjajni, svako malo omogućuju nam kratak odmor. Vruće je, no srećom, hodamo šumom, pa je ipak malo lakše. Troši se voda i polagano se hoda. Staza je prihvatljiva svim sudiocima izleta.

U zaselku Pristavi izlazimo iz šume na kratak asfaltiran dio puta. Stižemo do vidikovca, a potom skrećemo udesno niz strmiji brijeg,

prolazimo mimo stare drvene zagorske kleti i zatim ponovno ulazimo u šumu. Slijedi uspon prema livadi. Treba istaknuti da su domaćini, kako bi taj dio staze uredili za pohod, uoči našeg dolaska organizirali radnu akciju košnje i raščišćavanja raslinja na putu.

Staza prolazi iznad kamenoloma i dolazi do izvora Korita, pokraj kojeg je nekadašnje pojilište za stoku. Mjesto je pogodno za dužu stanku, pa se društvo odmara u hladovini. »Lokomotive« i »metle« dogоворile su se da skupinu podijele na dva dijela. Dio skupine ide lakšom trasom ravno prema kući, tako da je do nje stigao malo prije onih koji su išli na vrh Japicu. Skupina »Japica« skreće uljevo, prolazi makadamskim putom mimo jedne vikendice te skreće udesno uzbrdo i stiže do vrha.

Japica je kontrolna točka Hrvatske planinarske obilaznice i zapravo jedini vrh Cesarske gore. Na njoj je telekomunikacijski objekt, a nadomak vrhu nekoliko je napuštenih seoskih kuća. Vidik s vrha pruža se prema sjeveru, na Kostelsko gorje i Vinagoru, te na Donačku goru i Boč u Sloveniji.

Fotografiramo se i odmaramo na vrhu, a potom silazimo prema planinarskoj kući. Neki

SANJA SMOLČIĆ

Uspon na Cesargradsku goru

od sudionika najprije su posjetili obližnje ruševine staroga Cesagrada. Riječ o srednjovjekovnoj utvrdi građenoj sredinom 14. stoljeća na istaknutom hrptu iznad doline Sutle i današnjega Klanjca. Prema predaji, sagradio ju je viteški red templara. Crtica iz povijesti: ondje je davne 1573. počela Seljačka buna.

Ispred planinarske kuće klanječkih planinara idealan je prostor za opuštanje i odmor na klupama, uz razgovor i druženje. Kuća je podignuta na maloj zaravni, danas u zaštićenom području, značajnom krajobrazu Zelenjak – Risvička i Cesarska gora. U prizemlju se nalaze blagovaonica i sanitarni čvor, a u potkrovlju spavaonica. Do kuće vodi makadamska cesta provozna za osobna vozila.

Dočekala nas je zagorska gastro-enološka carolija, uz gostoprимstvo domaćina! Predsjednica HPD-a Cesograd Sanja Smolčić i ja, kao član HPS-ove Radne skupine za planinarenje OSI, obraćamo se nazočnim izražavajući zadovoljstvo odazivom i provedbom izleta. Hvala svim sudionicima izleta koji su sa svojim invaliditetom, ali i uz veliku volju i upornost, uspjeli prijeći stazu dugu osam kilometara i još se k tome dobro zabaviti! Posebna zahvala išla je

i vodičima, obiteljima, prijateljima i članovima planinarskih društava, koji su u velikom zajedništvu pružili ruku planinarima s invaliditetom i cijelim putom pazili na njih. Valja istaknuti i to da je izlet organiziran uz potporu župana Krapinsko-zagorske županije Željka Kolara, koji je prepoznao koliko je taj plemeniti događaj važan za našu zajednicu i spremno pružio pokroviteljstvo nad izletom. Vinarija Sever pridonijela je svojim proizvodima, koji su došli kao dar s neba, a pomoći su pružili caffe bar Bull, koji je za tu priliku posudio suncobrane, i Grad Klanjec, koji ih je dovezao do planinarske kuće. Velika hvala i svim članovima HPD-a Cesograd, koji su se bilo na koji način uključili u organizaciju. Pročelnik Sekcije društvenih izleta HPD-a Željezničar, Ivan Kobeščak, uručio je predsjednici HPD-a Cesograd Sanji Smolčić primjerak društvenog časopisa Cipelcug. Jedan primjerak časopisa dobio je i OSI planinar Marko, koji je zajedno sa svojom »pratiteljicom« multiplom sklerozom uspješno prešao čitavu stazu. Kada je gastronomski i enološka ponuda došla do vrhunca, domaćini su obišli sve sudionike i predali im prigodne poklon-majice s logom Hrvatskog zagorja, dar župana Krapinsko-zagorske županije.

Nakon odmora i pjesme uz svirku na gitari slijepog planinara Feruča Lazarića iz Istre, te gastronomije i enologije, sudionici izleta spustili su se bez žurbe makadamskom cestom do parkirališta Galerije Antuna Augustinčića u Klanjcu, gdje su bili parkirani automobili za povratak.

Klanjec, gradić 55 kilometara sjeverozapadno od Zagreba, koji prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021., sa svim svojim naseljima broji 2543 stanovnika, leži na južnim padinama Cesarske gore, blizu rijeke Sutle. Ime je dobio zahvaljujući geografskom položaju blizu Zelenjaka, klanca Sutle (zagorski: klanjca).

O izletu OSI planinara snimljen je i zvučni zapis, zapravo razgovor u hodu sa sudionicima, koji je emitiran u emisiji »Šesto čulo« Prvog programa Hrvatskog radija. Hvala još jednom svima onima koji su nam pružili ruku i poduprli izlet »Pruži mi ruku«. Bilo je lijepo, i taj ćemo izlet dugo pamtitи.

Šetnja među oblacima

Veliki i Mali Šibenik na Biokovu

Snježana Plazonja, Kaštela

Ovoga proljeća, jedne suncem okupane nedjelje, nas desetoro članova HPD-a Malačka – Donja Kaštela, okupilo se tamo gdje se more i planina ljube, točno pored biokovskih nogu. Dan je ugodan i sve upućuje na misao da Biokovo može i na višim temperaturama biti ugodno i gostoljubivo. Predvođeni vodičem Ivanom Pericom uputit ćemo se na Veliki i Mali Šibenik.

Nebo ne izgleda nimalo milostivo, svojim bistrim plavetnilom omogućuje izravan put jakim zrakama sunca ravno na nas. Međutim, to nas ne obeshrabruje pa ponizno gledajući s biokovskog podnožja na vrhove pod tim plavim nebom, puni strahopštovanja, krećemo u visine. Sivo i kamenito lice južnih padina Biokova izgleda tako daleko i pomalo odbojno za ljudsku nogu. Ipak, u idućih 4 – 5 sati naše stope dodiruju s poštovanjem lice i naličje ovog impresivnog planinskog masiva i hitaju planini u zagrljav, noseći naše planinarske snove i želje.

Planinarska markacija za uspon započinje u Velikom Brdu, odmah iza crkve Svetog Jeronima. Prvi dio puta vodi kroz nisko raslinje i vinograde te na dva mjesta siječe vatrogasni put. Dionica

nije posebno atraktivna, ali zato put oduzima dah svojom nimalo zanemarivom uzbrdicom.

Staza se dalje nastavlja kroz borovu šumu koja pruža ugodan hlad te nakon nekog vremena izbjiga na Veliko Točilo. Mjesto je to gdje se čovjek osjeća i manjim nego što jest. S jedne se strane vidi susret planine i mora u čijem naručju sniva mozaično poslagano makarsko primorje, a s druge strane izdižu se impresivni biokovski vrhovi koji promatrani iz te perspektive djeluju još impozantniji i masivniji. Tu ispred nas ova krška planina izbacila je glatko lice okomite vertikale. Tamo gore su poznate »skaline«, potvrda ljudske upornosti u biokovskom kamenu. Ova staza uklesana u stijenu posebno je zanimljiva jer za vrlo kratko vrijeme savladava veliku visinsku razliku i tako vodi do šume crnog dalmatinskog bora u području zvanom Miletin bor. Bor je najpoznatiji biokovski vegetacijski dragulj.

Predma je pred nas ova moćna planina raširila sive i nazubljene stijene koje te tjeraju da u stilu biokovske domaćice divokoze, skačeš i preskačeš, nije mogla skriti svoje pitome boje, plavih zvončića, žutog kozlinca te dugih zelenih

Sveti Ilijia

Pogled sa Skalina

planinskih travnjaka koje se između stijenskih masiva provlače i raznježuju joj vanjštinu.

Sa Svetim Jurom (1762 m) iza leđa, a Svetim Ilijom (1642 m) ispred nas, hrptom stižemo do prvog našeg odredišta, vrha Velikog Šibenika (1467 m). Ovaj neobičan vrh sramežljivo se sakrio pod visoke borove grane, i iako nas je uskratio za

SNIJEŽANA PLAŽONJA

Vidik prema Svetom Juri

neke vidike, pružio nam je prijeko potreban hlad i odmor. Međutim, samo 10 minuta dalje, smjestio se hrabriji mlađi brat Mali Šibenik (1388 m), koji je pred nas stavio sve svoje adute i pružio nam predivnu panoramu na Makarsku i cijelo makarsko primorje.

Natrag se upućujemo nadisani čistoće zraka, koja pomiješana s visokim temperaturama i mirisima bora, rezultira opojnim aromama ljeta i mora. Lagano preskačući stijene borimo se sa siparom koji se poput lavine kotrlja ispod naših stopa. Na silasku nas osvježavaju krupne kišne kapi. Nakon nešto više od tri sata hoda stižemo do početne točke.

Sada ponovno pogledom prema gore, još poniznije gledamo lice ove masivne planine, koja stopala odmara u moru, a čelom para oblake. Kako jedna planina može zadiviti toliko puta, uvijek će mi ostati misterij! Od Biokova uvijek odlazim samo na kratko i uvijek mu se vraćam. To je mjesto gdje se more i planina ljube, mjesto gdje se srca bude. Tu oblaci planinske vrhove miluju, to je mjesto gdje sam sve što jesam.

SNIJEŽANA PLAŽONJA

Na Velikom Šibeniku

PLANINARSKA FALERISTIKA

priredio: **Vjekoslav Kramberger**, Požega

Značke planinarskih društava iz Dalmatinske zagore

Nakon izleta u planinarsku prošlost u protekla dva broja u kojima smo upoznali hrvatsko planinarsko znakovlje do 1945. godine, u listopadu ćemo se zaputiti opet malo u Dalmaciju, ali ovoga puta u »ljuti« krš Dalmatinske zagore, tamo gdje ljeti temperature dosežu maksimume, gdje se radaju bure, a time i najbolji pršuti. Tri su planine koje ponajviše obilježavaju taj kraj, a ujedno su i imena triju planinarskih društava – HPD Dinara iz Knina, PD Promina iz Drniša i PD Svilaja iz Sinja i koja su zabilježena na značkama.

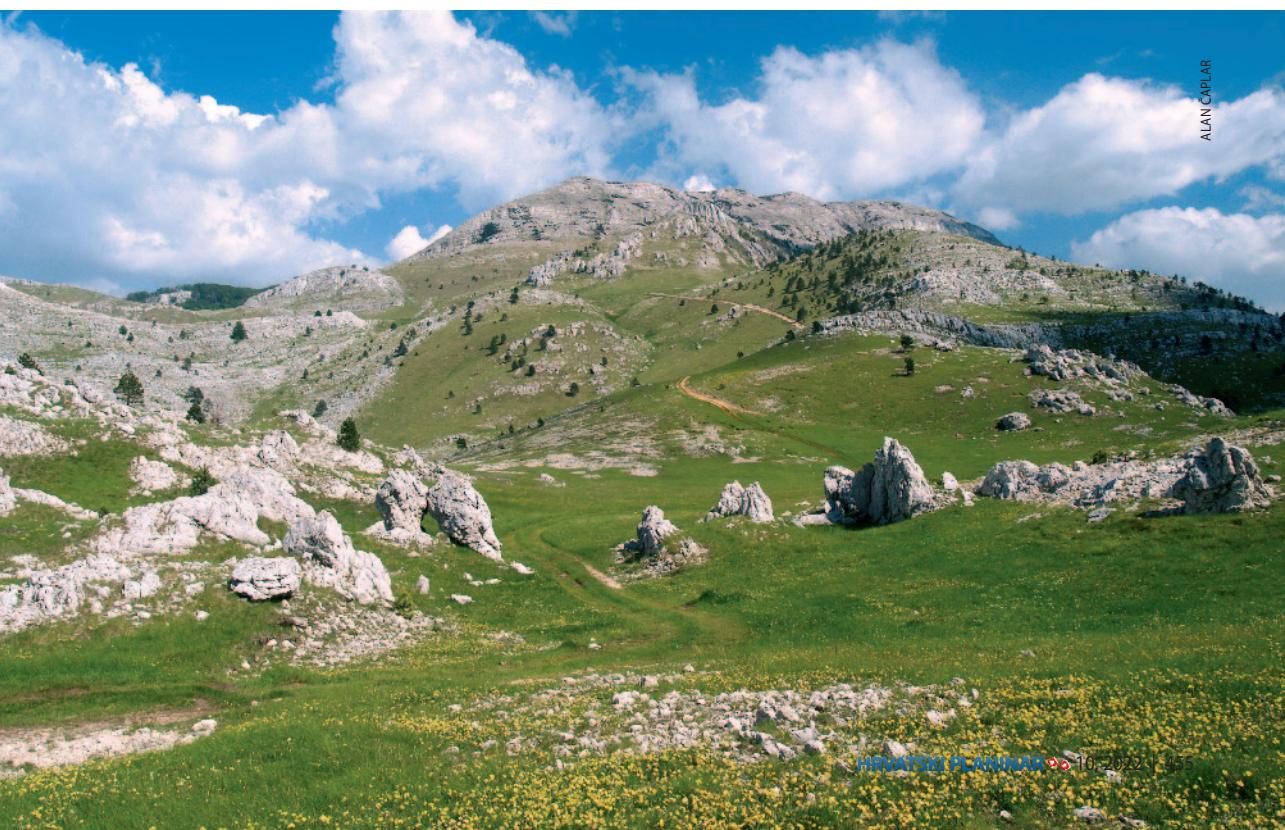
Koliko Dinara znači Kninjanima, pokazuje činjenica da uz planinarsko društvo isti naziv nosi i nogometni klub, lovačko društvo te još poneka kninska udruga. U davnini se planina na stoljetnoj granici s Bosnom i Hercegovinom nazivala Adrion Oros. Dinara je danas vrlo popularno planinarsko odredište, a njezin vrh visok 1831 m najviši je vrh u Hrvatskoj i ujedno obvezna kontrolna točka Hrvatske planinarske obilaznice (HPO KT 17.1.). Zanimljivo je međutim da to nije najviši vrh planine Dinare: najviši vrh Dinare je Troglav na teritoriju BiH, visok 1913 m.

Vršni dio Dinare

Značka i novi znak HPD-a Dinara iz Knina

Djelovanje HPD-a Dinara, od osnutka 1953. godine usko je vezano za Dinaru, održavanje planinarskih putova i naročito skrb za planinarsku kuću Brezovac (1050 m). Brezovac se nalazi na rubu bukove šume, u krškoj udolini u kojoj je nekada bilo sezonsko naselje za ljetnu ispašu. To je jedno od ključnih mesta na putu prema vrhu Dinare. Što se faleristike ovoga društva tiče, bilježimo vrlo skromnu produkciju. Autoru je poznata jedna značka ovog društva, izrađena prije Domovinskog rata. Na znački je prikaz staroga amblema, a društvo je nakon obnavljanja 2002. promjenilo logo čiju skicu vidimo među prilozima.

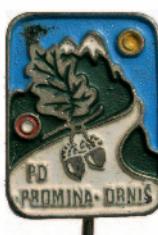

Promina s Radučke glavice u Mokrom polju

Dinara kao nezaobilazna planina svakog hrvatskog planinara s najvišim hrvatskim vrhom pruža iznimno planinarsko zadovoljstvo. Osim najvišega vrha Hrvatske, u blizini je još mnogo nezaobilaznih znamenitosti, primjerice srednjovjekovna utvrda Glavaš, »magični« izvor Cetine sa starohrvatskom crkvom sv. Spasa iz 9. stoljeća i drugo. Neki od vrhova Dinare su kontrolne točke Hrvatske planinarske obilaznice. Dinaru svakako vrijedi posjetiti i tu doživjeti dodir dvaju svjetova – mediteranskog i kontinentalnog. Ovaj prirodnji zid utjecao je na život ljudi još od predrimskih vremena kada su se autohtonima ilirska pleme razdvajala pravcima planinskih masiva i riječnih tokova. Zanimljivo je svakako u kasno proljeće ili rano ljeto gacati po snijegu koji kao da se nikada ne topi i razmišljati kako su izgledali ljudi koji su tim

stazama hodali. No, ipak prije planiranja izleta na Dinaru, svakako je potrebno informirati se o stanju i prohodnosti putova, jer se na Dinari često održavaju vojne vježbe i tada radi civilne sigurnosti poneki putovi i ceste budu zabranjeni za posjećivanje.

S vrhova Južnog Velebita sa sjevera, iz zadarskog zaleđa već prema Benkovcu, čitavog platoa Kistanjske Bukovice sa sjeverozapada i zapada, ceste Gračac – Knin sa sjeveroistoka, uvijek nam u oči upada osamljena planina piramidalnog oblika – planina Promina sa svojim najvišim vrhom Čavnovkom (1147 m, KT HPO 17.2). Promina je ime dobila od Promone, antičke delmatske naseobine u neposrednoj blizini. Tko zna što bi nam sve ova planina mogla pričati o ljudima i zbivanjima iz vremena antike, prije lata tisućljeća ili iz vremena kada su taj kraj zaposjeli

Značke i suvremeni znak PD-a Promina iz Drniša

Rimljani gradeći logore, ceste i naselja? Na »divu koji spava« kako sam Prominu maštovito nazivao, nisam nikada bio, premda sam s prijateljem planinarkom Nikolom Cesarikom proveo poprilično mnogo vremena istražujući nepoznate gradine u široj okolini. Bilo mi je zanimljivo otkrivati lokacije nepoznatih rimskih logora te zaboravljene ceste koje datiraju u kontinuitetu od rimskih vremena do modernih gradnji za vrijeme austrijske uprave. Te ceste uglavnom koristimo i danas, a ove prastare postale su ili jako zapuštenе pa se ostaci vide samo preko zračnih snimaka. Mnoge od tih starih cesta su slabo održavane i koristi ih samo lokalno stanovništvo. Ta istraživanja provodili smo djelomice za potrebe njegovog doktorata iz arheologije a djelomice iz gušta jer smo se obojica zaljubili u čitav taj kraj. Pohodili smo u nekoliko godina nevjerljivatne lokacije netaknute divljine i nepoznata mjesta kulturne baštine, a o otkrićima možemo mnogo pisati i objavljivati ih cijeloga života. Ovaj uvod nema veze s planinarskom faleristikom, ali želio sam dočarati što mi osobno znači Promina.

Kao i kod HPD-a Dinara, i prijeratni PD Promina iz Drniša izdao je jednu značku, ali u podosta verzija, odnosno serijskih proizvodnji. Postoji ukupno osam različitih verzija značke na kojoj je prikazana planina te simbol toga kraja – hrastov list sa žironom. Značke su rađene u nekoliko tehnika, uvijek na dvije podloge – srebrnoj i zlatnoj, od emajlirane, do tzv. osmoljenih, zatim bojanih, a jedna je i pozlaćena, što je sve uvjetovalo različitoj serijskoj proizvodnji.

Današnji PD Promina uspješno djeluje na raznim poljima planinarstva. Društvo usmjerava svoje aktivnosti osim na Prominu i na druge dalmatinske planine. Prvo društvo u Drnišu osnovano je 1938. pod imenom Moseć, prema nazivu planine u Dalmatinskoj zagori, između Drniša i Muća (najviši vrh je Movran, 838 m). Nakon Drugog svjetskog rata planinarsko društvo je obnovljeno 1958. pod imenom PD Promina, i pod tim imenom djeluje i danas. Domovinski rat, napravio je stanku u djelovanju društva, ali su uporni članovi 1994. oformili društvo u pribjeglištvu u Šibeniku. Nakon povratka u Drniš, planinari su odmah započeli s obnovom opustošenog planinarskog doma na Promini. Nakon Domovinskog rata, znak društva je promijenjen, ali simbol hrasta i žira i dalje ostao je na njemu.

Koliko je Dinara vezana za Knin, koliko je planina Svilaja vezana za Sinj, a ono što veže sva tri društva je faleristička skromnost u produkciji značaka prije Domovinskog rata. Tako i PD Svilaja ima izdanu samo jednu značku izrađenu tehnikom tzv. osmoljavanja. Prvo društvo u Sinju službeno je osnovano 1922. kao podružnica HPD-a te se zato ove godine obilježava 100

Značka i znak PD-a Svilaja iz Sinja

godina planinarskog djelovanja u Sinju. Sinjani su od početaka orijentirani prema Svilaji i ostalim planinama koje okružuju Cetinsku krajинu, markirajući staze i gradeći planinarske objekte. Danas društvo upravlja s velikim planinarskim domom Orlove stine (1065 m) na glavnoj planinarskoj ruti prema vrhu Svilaje. Taj je vrh kontrolna točka HPO-a (Svilaja, 1508 m, KT HPO 17.3.).

Ovdje je otvorena i planinarska obilaznica pod imenom »Cetinska transverzala«. Nakon uspješno prijeđenog puta i svih kontrolnih točaka planinari dobivaju značku obilaznice. Samo ime upućuje nas da obilazak uključuje planine uokolo Cetinske krajine. Cetinska krajina kao povijesno-zemljopisna cjelina koliko obiluje kulturnim i arheološkim spomenicima, toliko i s prirodnim ljepotama, obilježenim rijekom Cetinom i krškim planinskim krajolikom koji omeđuje vrlo plodna i obradiva polja.

Amblem PD-a Svilaja je nakon Domovinskog rata ostao nepromijenjen, samo je u dnu dodana godina 1922. kao godina početka organiziranog planinarskog djelovanja u Sinju.

Planinarska kuća Orlove stine i vrh Svilaje

Speleološka ekspedicija »Srednji Velebit 2022«

Od 23. srpnja do 1. kolovoza 2022. članovi Speleološkog kluba Ozren Lukić izveli su speleološku ekspediciju na području srednjeg Velebita. Ove godine logor je bio smješten kod planinarske kuće Sveti Josip na području Komusovice, uz makadamsku cestu koja povezuje Stupačinovo s Kalanjevom rujom. Kroz logor je prošlo 43 speleologa iz sedam speleoloških udruga i stanica HGSS-a (SO HPK Sv. Mihovil, SU Estavela, SO PDS Velebit, SO HPD Željezničar, HBSD, HGSS Stanica Požega i SK Ozren Lukić).

Ove se godine istraživalo na području Crnog vrha, Komusovice, Jadičevca, Vršeljaka te Crne dulibe. Crna duliba pokazala se tijekom ekspedicije kao područje s najviše novopronađenih objekata. Osim objekata koje su članovi SKOL-a pronalazili prije i tijekom ekspedicije, polazišna točka za istraživanja bili su i neki stari objekti koje su istraživali članovi SO HPD-a Željezničar 80-ih godina prošlog stoljeća, a jedan od istraživača bio je i Ozren Lukić. Nastavljeno je istraživanje u ponoru Crnuša, kojem je pronađen novi ulaz te je uspješno spojen na stari nacrt. Ponor Crnuša inače je dubok 187 metara te ima perspektive za daljnje istraživanje. Uz Crnušu, ponovljen je nacrt jame Putarice koja se nalazi uz samu planinarsku stazu prema Kizi, a SOŽ-ova pločica stavljena je i na ulaz jame pod Kizom.

Tijekom ekspedicije ukupno se istraživalo u 33 speleološka objekta, od čega je 30 novoistraženih. Kruna cijele ekspedicije je jama Crnopolis čija dubina iznosi 210 metara te ima perspektivu za još veću dubinu. Neistraženih kanala ima i u višim dijelovima jame. Crnopolis je prava ljepotica velikih dimenzija i svojevrsna je nagrada za dugogodišnji trud članova SK-a Ozren Lukić koji sustavno istražuju metar po metar srednjeg Velebita. Romantično zvuči saznanje da je najdublja klupska jama pronađena u 20. godini od osnutka Kluba te 30. godini od smrti Ozrena Lukića. Lukina priča svakako ide dalje kao i jama Crnopolis. Treba spomenuti i nastavak istraživanja u jami Like a rolling stone gdje na 92 metra dubine treba savladati suženje iza kojeg je vertikalna tuba, gdje prema procjenama istraživača kamen pada do dubine veće od 150 metara.

Voditelj ove ekspedicije bio je Velimir Ivačić, a veliku pomoć na terenu pružio je Igor Knež. Ekspedicija je održana uz potporu Komisije za speleologiju HPS-a, Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta u Zagrebu te JU PP Velebit. Hvala i drugim sponzorima i donatorima: Jama – Grotta Baredine, PIP, Pivovara Medvedgrad i Pivovara Ličanka. Veliko hvala i PD-u Visočica iz Gospića koji nam je ustupio planinarsku

Sudionici speleološke ekspedicije Srednji Velebit 2022.

VEDRAN SUDAR

LUKA ŠKIC

Topografsko snimanje jame Crnopolis

kuću Sv. Josip tijekom cijele ekspedicije. Kuća nam je uvelike pomogla u logističkom pogledu organizacije logora, a služila je i za zaklon tijekom nekoliko kišnih dana.

Članovi SK-a Ozren Lukić i osmu su godinu u nizu organizirali ekspediciju na širem području srednjeg Velebita. Sada slobodno možemo reći da istražujemo na području od Štirovače pa do Baških Oštarija, i ne mislimo stati. Jame poput Crnopolisa bile su dugo-godišnja želja, a sada kada smo ih i pronašli uvjereni smo da ima još takvih jama. Tijekom tih osam godina lokaciju logora mijenjali smo čak šest puta, svaki puta ciljano s obzirom na sektore koje smo istraživali. U tih osam godina istraženo je čak 156 novih speleoloških objekata, ali i mnogi otprije poznati objekti (ponori Pepelarica, Grgin breg, Crnuša itd.). Uporan rad se svakako isplati! Hvala svima koji su nam se pridružili na tom putu i veselimo se budućim zajedničkim istraživanjima i otkrićima.

Velimir Ivačić

DAMIR JANTON

Jama sv. Josipa

Međunarodna ekspedicija Nedam 2022.

SO PDS Velebit održao je ove godine dvije međunarodne ekspedicije na sjevernom Velebitu, u ukupnom trajanju od tri tjedna. Na njima je sudjelovalo 67 sudionika iz 15 speleoloških udruga i 8 država. Za vrijeme prve, lipanske ekspedicije u trajanju od tjedan dana, provedeno je zahtjevno speleoronilačko istraživanje u jami Nedam. Speleoronioci su, preronivši sifon na 1226 m dubine, nastavili s istraživanjem započetim prošle godine te su istražili novih 354 m duljine i 85 metara dubine, »produbivši« tako jamu Nedam na 1335 m, čime je postala druga najdublja jama u Hrvatskoj te 27. najdublja jama na svijetu. Na dnu jame naišli su na još dva sifona, jedan na dnu vertikale (Sifon priviđenja), a drugi na dnu velike dvorane (Muljavi sifon), u koje zbog nedostatka opreme i speleoronilačkih mogućnosti nisu mogli zaroniti. Istovremeno se istraživalo i u drugim,

Sifonsko jezero u jami Nedam

MARKO RAKOVAC

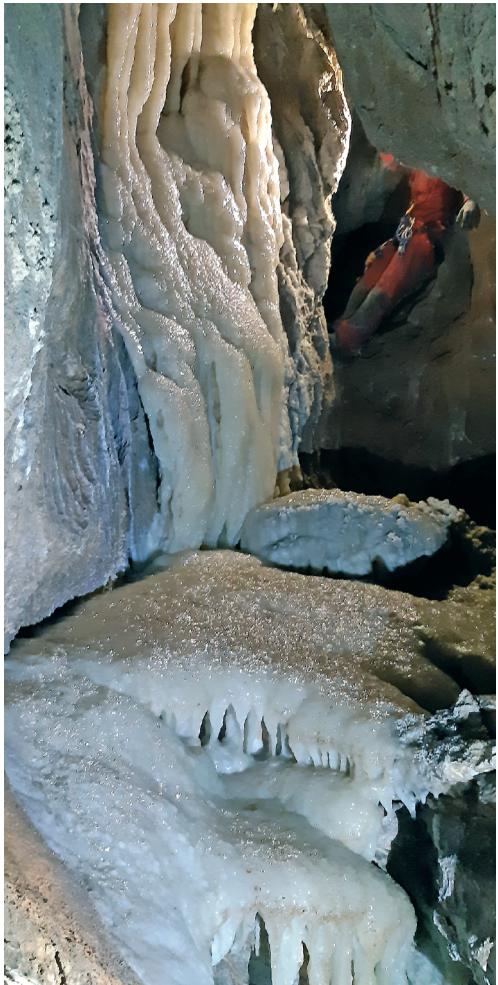
Sudionici lipanjske ekspedicije

višim dijelovima jame, posebice u fosilnom kanalu kod Usisavača, gdje će se s istraživanjem nastaviti i dogodine.

Druga ekspedicija odvijala se tijekom prva dva tjedna kolovoza, a kao glavni cilj postavljeno je raspremanje jame Nedam od prvog sifona do prvog bivka na dubini od 300 m. Tijekom ove logistički zahtjevne operacije koja je trajala 10 dana, iz jame je izneseno 1875 metara užadi, 265 sidrišnih kompleta te oprema za bivakiranje, sveukupne težine oko 210 kg. Osim toga, speleolozi su istraživali i okolni teren, gdje je sveukupno obideno 50 speleoloških objekata. Topografski je snimljeno 13 objekata, čiji zbroj dubina iznosi 753 m. Pretraživanjem terena pronađeno je 10 novih objekata te je proveden monitoring i provjera postojećih podataka za 26 objekata. Tijekom ekspedicije provođena su i znanstvena istraživanja u jami Nedam te u nekoliko drugih poznatih objekata s ledom, gdje je primjećeno značajno topljenje leda i snijega u odnosu na prošlu godinu, što je omogućilo speleolozima prolazak u dublje dijelove jama.

Maja Marinić i Gorana Perić

Jama SK-15 okovana ledom

DAMIR ANDROIĆ

Saljevi na putu za Usisavač

LUKAS GRBAC LACKOVIC

U Francuskoj održan 18. Svjetski međunarodni speleološki kongres

Od 24. do 31. srpnja održan je u Poslovnom parku Savoie Tehnolac u Le Bourget-du-Lac na južnoj obali jezera Bourget u Francuskoj 18. Svjetski međunarodni speleološki kongres u organizaciji UIS-a (Union Internationale de Speleologie; Svjetskoga speleološkog saveza). Kongresi se održavaju svake četvrte godine, a ovaj je, kao i brojna druga događanja planirana za lanjsku godinu, bio odgođen. Budući da je prethodni održan u Sydneyu 2017., prošlo je devet godina od posljednjega takvog skupa na europskom tlu.

Među 1500 speleologa sa svih strana svijeta našlo se i tridesetak hrvatskih predstavnika, koji su na skup došli kombijem HPS-a, dvama službenim vozilima HGSS-a te na druge načine – osobnim vozilima ili avionom. Većina se hrvatskih predstavnika smjestila u šatorskom naselju uz nogometno igralište.

Nakon službenog otvaranja i svečanog podizanja zastave u nedjelju 24. srpnja, održan je i prvi dio generalne skupštine UIS-a, na kojoj je hrvatske speleologe predstavljala Aida Barišić. Usvojena su izvješća o radu vodstva UIS-a u proteklom razdoblju te je u članstvo UIS-a primljeno šest novih zemalja (sada je u UIS-u zastupljeno gotovo 60 zemalja).

U ponedjeljak se započelo s prvim prezentacijama pa je Dino Grožić prezentirao primjenu tehnologije LIDAR u speleološkim istraživanjima Plitvičkih jezera. Tijekom popodneva održan je simpozij speleospašavanja, koji su pratili spašavatelji HGSS-a, a na kraju je dana potpora mađarskom predstavniku Gyuli Hegedusu za prijedlog reorganizacije Komisije za speleospašavanje UIS-a, čime je ujedno izabran za novog predsjednika te komisije.

U utorak je Valerija Butorac prezentirala morfogenetu krškog sustava Crnopačkog masiva, dok je Filip Šarc opisao prvu pojavu minerala *cattitea* u špiljama. Mladen Garašić predstavio je međunarodne edukacijske speleološke ekspedicije, dok je na simpoziju krša, baštine i resursa prezentirana tema Azurnog sunca u UNESCO-ovom Geoparku Vis. Nakon predavanja održana je mala proslava 30. godišnjice Europske speleološke federacije (FSE), na kojoj su predstavljeni mladi speleolozi iz europskih zemalja koji su dobili stipendiju za sudjelovanje na UIS-ovom kongresu u okviru potpore FSE-a mladim naraštajima. Među njima je i naš Lukas Grbac Lacković. Pri dodjeli nagrada u raznim kategorijama, naša Slavenka Baković iz SO PDS-a Velebit iz Zagreba osvojila je izrađenim predmetom od keramike prvo mjesto u kategoriji umjetničkih uradaka od keramike.

U srijedu je bio slobodan dan za izlete, a hrvatski su ga speleolozi iskoristili za penjanje na okolnim

Teo Barišić

Štandovi i posteri za predstavljanje speleoloških rezultata

uređenim penjalištima, a posjetili su i neke špilje iz bogate izletničke ponude. Posjetili smo i svima znani Chamonix, s prekrasnim vidikom na Mont Blanc, te obližnja mjesta Chambéry i Aix-les-Bains, s krasnim srednjovjekovnim jezrama, te predivni Lyon na obalama Rhône i Saône, čija je gradska jezgra s amfiteatrom i kazalištem iz rimskih vremena upisana u popis UNESCO-ove svjetske baštine.

U četvrtak i petak predstavljena su speleološka istraživanja u jami Nedam i Crnopačkom masivu, a troje naših speleologa iskušalo se u prolazjenju velikoga speleološkog poligona na prigodnoj speleološkoj olimpijadi.

U subotnje jutro hrvatski su predstavnici (Neven Šuica i Teo Barišić) prisustvovali generalnoj skupštini FSE-a, a navečer je snimljena službena fotografija i

organizirana službena gala večera, koja se uz odličnu glazbu i ples produžila do kasnih sati.

Središnje mjesto kongresa bio je veliki crveni cirkuski šator s četirima tornjevima, što je cijelom događaju dalo simpatičan, pravi francuski štih. U šatoru i na livadi oko njega održavani su masovni događaji, neka sportska natjecanja, koncerti, proglašenja pobjednika foto i video natjecanja te je točeno pivo i vino. Organizator se potrudio da modernim *fusion* orkestrima limene glazbe, rock bendom, gipsy jazz orkestrom i brojnim DJ-ima zabavi okupljene speleologe do ponoći svaki radni dan kongresa. Hrana je, osim u službenom restoranu, organizirana i na pokretnim kuhinjama. Za vrućih se dana moglo osvježiti kupanjem na plažama obližnjeg jezera, do kojih se moglo doći pješice. Između predavanja mogle su se posjetiti brojne izložbe speleološke tematike, projekcije filmova i 3D fotografije, a na brojnim štandovima

mogli su se kupiti speleološka literatura, oprema i suveniri.

Koliko je bila velika organizacija takvog događaja, svjedoče i stotine metara stolova i stolaca, tisuće staklenih čaša i komada pribora za jelo te simpatična utrka desetaka članova osoblja s tradicionalnim francuskim šeširicima na glavama, koji su se potruditi servirati nekoliko sljedova hrane svakom speleologu – i zato organizatoru treba skinuti kapu do poda.

U nedjelju je Aida Barišić sudjelovala na drugom dijelu Generalne skupštine UIS-a, nakon koje je vodstvo UIS-a preuzeila Slovenka Nadja Zupan Hajna, dok je Mladen Garašić iz Hrvatske izabran za blagajnika. Obavljen je i izbor drugih tijela vodstva UIS-a. Skup je završen predajom zastave UIS-a brazilskim speleolozima, organizatorima 19. Svjetskoga speleološkoga kongresa 2025.!

Aida i Teo Barišić

VIJESTI

25. Dani planinara Herceg-Bosne

Ovogodišnji Dani planinara Herceg-Bosne održani su u Gornjem Zoviku kod Brčkog od 19. do 21. kolovoza. Mjesto je udaljeno od Brčkog oko 25 kilometara, a nalazi se na prekrasnim terenima planine Majevice. Središte događanja bilo je u planinarskom domu »Sveti Bernard«, nazvanom po zaštitniku putnika i planinara. Dom je izgrađen za tri godine i svečano je otvoren 2018., na što su članovi PD-a Granaš iz Brčkog posebno ponosni.

Dani planinara započeli su u petak, 19. kolovoza, dolaskom i prijavom planinarskih društava, a u večernjim se satima druženje nastavilo programom planinarske noći. Druženja i zabave nije nedostajalo.

Već se prvoga dana vidjelo i osjetilo da vrijeme neće biti naklonjeno sudionicima, no svi su i dalje bili optimisti i nadali se najboljem. Subota je osvanula tmurna i kišovita i izjavlivo se plan da se u 8 sati kreće na planinarske ture, tako da je oko podneva izvedena kraća kružna tura. Na povratku se žurilo jer je planinare u zaklon opet potjerala jaka kiša, uz grmljavinu.

U Planinarski savez Herceg-Bosne učlanjeno je 39 planinarskih društava. Usprkos veoma jakoj kiši i grmljavini, okupilo se oko 250 planinara iz 27 planinarskih društava. U 18 sati upriličeno je otvaranje Dana planinara, uz pozdravne riječi predsjednika PSHB-a Ante Vukadina, dopredsjednice HPS-a

Dopredsjednica HPS-a Jadranka Čoklica s predsjednikom PSHB-a Antonom Vukadinom

Jadranke Čoklice i Zvonka Josića, predsjednika društva domaćina, PD-a Granaš.

Nakon svečanog otvorenja i uzajamne predaje prigodnih darova upriličena je promocija monografije i filma »Kad čovjek postane planina«, koju su predstavili priredivači Željka Zlojo Martinović i Miroslav Blaž. Planinari su sa zanimanjem pratili izlaganje i uživali u njemu, a nakon toga priredena je večera za sve predstavnike planinarskih društava te planinarska noć.

Nedjelja je opet osvanula kišovita i vjetrovita, s grmljavinom. Od programa, održana je misa u mjesnoj crkvi u Zoviku, a planinarske su ture odgođene zbog izrazito nepovoljnog vremena. Sudionici su se razišli nakon ručka i zatvaranja skupa, sve s nadom i željom da na sljedećim Danima planinara Herceg-Bosne, koji će se održati u Tomislavgradu, neće biti ovako loše vremenske prilike.

Jadranka Čoklica

23. Memorijalni skup planinara »Ivica Plazonić«

HPD Malačka i HPD Pločno organizirali su od 15. do 17. srpnja 23. Memorijalni skup planinara »Ivica Plazonić«. Organiziran je u okviru kulturno-zabavne i sportske manifestacije Posuško lito. Podno zadivljujućih padina Čvrsnice, u njezinoj utrobi, na prostranim livadama šumovitoga i močvarnog usjeka Masne luke, okupilo se oko 500 planinara iz čak 48 planinarskih društava, a s ciljem da se živom očuva uspomena na našega kolegu planinara, predsjednika HPD-a Malačka Ivicu Plazonića, koji je iznenada preminuo u srpnju 1999. uspinjući se na Pločno (2228 m), najviši vrh

Čvrsnice. Njegova obitelj, prijatelji i kolege planinari brižno čuvaju uspomenu na njega i svake godine pohode Memorijalni skup, kako bi mu odali počast.

Skup je započeo u petak 15. srpnja. U kampu je bilo veselo i živahno. Zelena prostransta zaogrnutu najvećim europskim staništem endemskog bora munike, prošarali su šatori koje su postavljali odrasli, a dječje veselje čulo se odasvud. Svi su svima hitali u zagrljaje, svatko se svakome radovao, jer čest je slučaj da se pojedini ljudi upravo na tom skupu susreću svake godine. Noć je polako dolazila, a time izbacila i silnu vrućinu iz kampa. Koliko god danju bude sparno, noći su ondje jako svježe, čemu pridonose brojni izvori pitke vode, od kojih je vjerojatno najpoznatije vrelo Jasle. Ubrzo se nebom prosulio tisuće zvijezda, a kampom su zavladali mirisi roštilja te radost i pjesma.

Sljedeće jutro, predviđeno za planinarske uspone, sudionici su, dok se još ni rosa nije podigla, ustali iz svojih toplih vreća te krenuli na Čvrsnicu u dvama različitim smjerovima. Dio planinara pohodio je najviši vrh Pločno. Taj su uspon organizirali vodići iz HPD-a Pločno, a upravo se na toj stazi nalazi spomen-ploča koju su na mjestu gdje je preminuo za svog Ivicu postavili prijatelji iz Malačke. Druga je skupina otišla na geomorfološki spomenik prirode Hajdučka vrata (2000 m) i vrh Veliki Vilinac (2116 m). Turu je vodio Josip Rimac iz HPD-a Malačka. Obje su se skupine planinara imale priliku nauživati impresivnih krajoblika, prirodnih ljepota i čudesnih vidika, kakve samo ta planina pružiti može.

Poslijepodnevni su sati bili predviđeni za planinarski grah, što je bila odlična okrjepa prije igara koje

Planinari iz dalmatinskih planinarskih društava na Čvrsnici

su uslijedile. Među osam ekipa, u potezaju konopa pobijedili su snažni članovi HPD-a Pločno. Žene su se okušale u utrci s jajima i žlicom te skakanju u vrećama, u čemu su najbrže bile članice HPD-a Malačka. Djeca su se uz te dvije igre natjecala i u bacanju prstenova. Natjecateljskog duha, zabave i veselja bilo je napretek. Poslije tako iscrpnog sadržaja, dramska udruga Most iz Trilja opustila nas je i dobro nasmijala urnebesnom komedijom Nade Lapić »Oš, neš, dolori su pravi keš.«

Treći i posljednji dan upriličena je misa u crkvi svetog Ilike u Masnoj Luci, a nakon nje ručak, gulaš, kojim su sve sudionike počastili članovi HPD-a Pločno. Poslije ručka uslijedio je najteži dio, rasporemanje i povratak kući.

Punih srca i puni ponosa upućujemo zahvale prijateljima i suorganizatorima iz HPD-a Pločno, na čelu s predsjednikom Marijom Bonićem, svim njihovim volonterima, pogotovo onim najmlađima, zatim svim vrijednim članovima HPD-a Malačka na čelu s predsjednikom Zvonimirom Pericom, koji su bez razmišljanja zavrnnuli rukave i pomogli oko svega. Osobita hvala vodičima koji su »dali ruke« na planinarskim turama, dramskoj udruzi Most i PD-u Jelinak iz Trilja na predstavi kojom su nas počastili, fra Petru Krasiću na predivnoj misi te svakom pojedinom sudioniku koji je svojim dolaskom uveličao taj naš skup, a bilo nas je iz cijele Hrvatske i BiH.

Mora da nas sve skupa naš Ivica zagovara na nebesima, kad nas svake godine okuplja na tako predivnom mjestu, u toj oazi mira, u tom planinarskom biseru, jednom od najljepših mjesta Parka prirode Blidinje. Vidimo se i nagodinu!

Snježana Plazonja

Novosti na Interaktivnoj planinarskoj karti Hrvatske

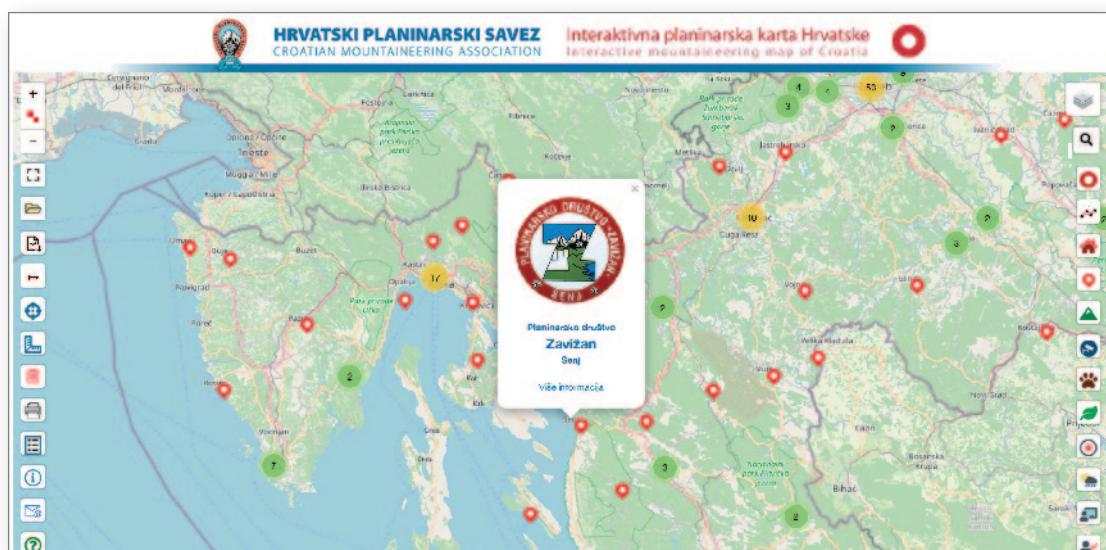
Interaktivna planinarska karta Hrvatske na mrežnoj stranici HPS-a proširena je ljetos podacima o svim planinarskim udrugama članicama HPS-a. Na novom sloju karte, označenom crveno-bijelom pribadacom nalik na planinarsku markaciju, dostupan je pregled geolokacija svih planinarskih udruga u Hrvatskoj. Takav prikaz pruža preglednu, informativnu sliku o broju planinarskih udruga u svim dijelovima Hrvatske, a ujedno pojednostavljuje pronalazak udruga koje djeluju na nekom području (npr. najbliže mjestu stanovanja korisnika).

Pri geolociranju udruga prikazano je u pravilu mjesto gdje se održavaju društveni sastanci. Ako ta adresa nije poznata, uzeta je ona na kojoj je udruga službeno registrirana, a za udruge koje su registrirane na generičkoj adresi (adresi bez broja, poštanskom pretincu ili slično) prikazana je adresa na kojoj udruga prima poštu.

Uoči objave sve su planinarske udruge pozvane da provjere geolokaciju i podatke za svoju udrugu te da u slučaju odstupanja predlože odgovarajuće izmjene. Podaci će se aktivno ažurirati i nadalje. Ovim putem također pozivamo i sve udruge čiji znak nije objavljen na Interaktivnoj planinarskoj karti Hrvatske i na mrežnoj stranici HPS-a da na adresu [hps@hps.hr](https://hps.hr) dostave svoj znak u digitalnom formatu.

Interaktivna planinarska karta Hrvatske dostupna je na adresi <https://www.hps.hr/karta/>, a izradio ju je Darko Grundler.

Alan Čaplar

Interaktivna planinarska karta Hrvatske na webu HPS-a

KALENDAR AKCIJA

9.10.	2. memorijalni pohod Od Premužića do Štampara Oriovac – Brodski Drenovac HPD Gojzerica, Požega	27.11.	Memorijalni pohod na Andinu baraku Papuk, Nevoljaš PD Mališčak, Velika
15.10.	Planinarska kestenijada na Hrastovičkoj gori Planinarski dom Matija Filjak, Hrastovička gora HPD Zrin, Petrinja	27.11.	Pohod po obilaznici Po vrhovima Učke i Ćićarije Učka i Ćićarija PD Opatija, Opatija
16.10.	24. Pohod po Seniorskom planinarskom putu Samoborsko gorje HPD Zagreb-Matica, Zagreb	1. – 14.12.	22. izložba planinarske fotografije Foto klub Split HPD Mosor, Split
16.10.	Dan istarskih planinara Ćićarija Istarski planinarski savez, Pula	11.12.	Pohod Ivanečkom planinarskom obilaznicom Ivančica PK Ivanec, Ivanec
16.10.	Jesenski pohod Vinica – Martinščak Vinica – Martinščak HPD Vinica, Duga Resa	17.12.	Kičenje Božićne jelke u jami Krstača jama Krstača PD Sveti Jakov, Bitelić
22.10.	Dan PD-a Promina Planinarska kuća Promina PD Promina, Društišće	17.12.	Noćni pohod na Oštrc Oštrc, pl. dom »Željezničar« HPD Željezničar, Zagreb
22.10.	Dan PD-a Sveti Jure Solin – Kozjak PD Sveti Jure, Solin	17.12.	Pohod Fokinom stazom Pakrac – planinarski dom Omanovac PD Psunj, Pakrac
23.10.	Sudnikov pohod Samoborsko gorje HPD Japetić, Samobor	17.12.	Pohod na Skitaču povodom Sv. Lucije Labin – pl. kuća Skitača PD Skitaci, Labin
5. - 6. 11.	Ivanečko planinarsko Martinje Ivančica PK Ivanec, Ivanec	18.12.	22. pohod na Hahlić, planinarski oproštaj s 2022. godinom Podkilavac – pl. dom Hahlić PD Obruč, Jelenje
6.11.	11. pohod na najviši vrh Slavonije Psunj, Strmac i Brezovo polje HPD Strmac, Nova Gradiška	18.12.	Dan PD-a Kamenjak brdo Kamenjak PD Kamenjak, Rijeka
6.11.	Planinarsko Martinje na Belecgradu Ivančica – planinarska kuća Belecgrad HPD Belecgrad, Belec	26.12.	Tradicionalni uspon na Sniježnicu za blagdan Sv. Stjepana Sniježnica, Mihanići – planinarska kuća Škola Kuna Konavoska – vrh Sveti Ilijas HPD Dubrovnik, Dubrovnik
12.11.	Dan PD-a Ravna gora, Martinje na Ravnoj gori Ravna gora, Filićev dom i kapela Sv. tri kralja PD Ravna gora, Varaždin	30.12.	Tradicionalni noćni uspon na Japetić Japetić HPD Jastrebarsko, Jastrebarsko
19.11.	Noćni uspon na Japetić i dan HPD-a Jastrebarsko Japetić HPD Jastrebarsko, Jastrebarsko		
19. - 20. 11.	Zbor vodiča Hrvatskog planinarskog saveza Psunj, Omanovac Komisija za vodiče HPS-a, SPV Slavonija		
21.-25.11.	Planinarski tjedan u Varaždinu Varaždin, Studentski centar PD Ravna gora, Varaždin		
26.11.	Dan PD-a Sveti Jakov, uspon na Mali Maglaj Ravno Vrdovo, Mali Maglaj PD Sveti Jakov, Bitelić		

Planinarska markacija (Okić)

ALAN ČAPLAR

PLANINARSKA ENIGMATIKA

Premetaljka:

SVI NA PIVKAČ ZA ŽIVCE!

[ime vrha]

Rješenje premetaljke iz prošlog broja:

VODIO VRAGA = VIDOVА GORA

Kada odgonetnete rješenje!

Rješenje premetaljke prijavite do 20. listopada 2022. putem web obrasca na stranici

<https://www.hps.hr/premetaljka/>

Točno rješenje i imena čitatelja koji ga prijave objavit ćemo u idućem broju.

Točno rješenje premetaljke iz prošlog broja do zaključenja ovoga broja prijavili su:

(Redoslijed imena ne prikazuje vremenski redoslijed prijava rješenja i ne predstavlja rang-listu čitatelja!)

1. Zdravko Šaflin, HPD Gora, Zagreb
2. Jozo Bušić, HPD Strmac, Nova Gradiška
3. Dario Abramović, PD Kamenjak, Rijeka
4. Snježana Šimunović, PD Kamenjak, Rijeka
5. Ivana Šimunović, PD Špičunak, Lokve
6. Krinoslav Ružić, HPD Kalnik, Križevci
7. Dejan Šimunović, HPD Petehovac, Delnice
8. Zrinka Kušer, HPD Bregana, Bregana
9. Darko Prusina, PD Zanatlija, Osijek
10. Josip Grünfelder, PD Zanatlija, Osijek
11. Dalibor Demut, PD Nikola Tesla, Zagreb
12. Ivan Gracin, HPD Runolist, Zagreb
13. Krešimir Gracin, HPD Runolist, Zagreb
14. Saša Trauber, PD Zanatlija, Osijek
15. Krešimir Baličević, PD Zanatlija, Osijek
16. Renata Baličević, PD Zanatlija, Osijek
17. Ivica Capan, PD Dubovac, Karlovac
18. Remigio Radešić, PD Kamenjak, Rijeka
19. Nataša Vidović-Sinjeri, HPD Bilogora, Bjelovar
20. Sergej Stipaničev, PD Kamenjak, Rijeka
21. Nedjeljko Fistonić, HPD Zagreb-Matica, Zagreb
22. Jasna Fistonić, PD Imber, Omiš
23. Sanja Šušak, HPD Mosor, Split
24. Roan Rašuo, PD Skitaci, Labin
25. Vesna Čaplar, HPD Željezničar, Zagreb
26. Nikola Cetina, PD Zanatlija, Zagreb
27. Stjepan Mekinić, PEU Gata, Gata
28. Darko Fischer, HPD Bršljan-Jankovac, Osijek
29. Dean Jurčić, Kastav
30. Verica Kraljević, HPD Dirov brije, Vinkovci
31. Martina Komericki, PD Naftaplin, Zagreb
32. Frane Marković, HPD Japetić, Samobor
33. Gordana Marčetić Matijević, HPD Bilogora, Bjelovar
34. Željko Vinković, HPD Bilogora, Bjelovar
35. Anita Kristian, HPD Gora, Zagreb
36. Marijan Turković, HPD Klek, Ogulin
37. Ina Šaponjić, PK Gojzerice, Split
38. Ante Škovrlj, PK Split, Split
39. Sara Morasi Piperčić, Strmec
40. Helena Petrić, HPD Zagreb-Matica, Zagreb
41. Karlo Krsnik, PD Planinorci, Zagreb
42. Domagoj Pavlin, HPD Željezničar Zagreb
43. Sergej Paik, PD Psunj, Pakrac
44. Zrinka Lukinić, HPD Gora, Zagreb

Vidova gora sa Zlatnog rata na Braču

Postanite dio zelenog ciklusa!

Transparentni opskrbni lanac

Proizvodi koji se mogu reciklirati ili kompostirati

Bez plastične ambalaže

Izravna podrška naših krojača/ica

Organski certifikat
by Control Union
CU847721

Podrška uzgajivačima pamuka

KILIMANJARO

SHIRTS FOR LIFE

by GETGREEN

Zelena tvornica

Ekološke boje (Detox)

PROCČEŠAVANJE PAMUKA
PREDIONICA
TKAOVICA/ PLETIONICA
BOJADISANICA
ŠIVANJE

Pilot projekt tekstilnog standarda pravedne trgovine

Poštene plaće u cijelom opskrbnom lancu

PROČEŠAVANJE PAMUKA
PREDIONICA
TKAOVICA/ PLETIONICA
BOJADISANICA
ŠIVANJE

IGLU ŠPORT

NAJBOLJA PLANINARSKA OPREMA

www.iglusport.hr